

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV ÖST RAPPORT 2005:8
ARKEOLOGISK FÖRUNTERSÖKNING

På väg mot Galgen II

- bebyggelse och odling i stadens utkant

Kv Eddan
Linköpings stad och kommun
Östergötland

Dnr 422-3305-2004

Ylva Granath och Göran Tagesson

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 013-24 47 00

Fax 013-10 13 24

uvost@raa.se

www.raa.se

Text och grafik Ylva Granath och Göran Tagesson

Fyndteckningar

Framsida Britt Lundberg.

Utskrift

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3

© 2005 Riksantikvarieämbetet

Rapport UV Öst 2005:8

ISSN 1404-0875

Innehåll

Inledning 5

Rapportens upplägg. 6

Syfte och metod. 6

Kort om Linköpings äldre historia. 7

Kv Eddan i historiskt perspektiv – topografi och kartstudier. 8

Kv Eddan i arkeologiskt perspektiv – tidigare undersökningar 14

Stadens jordar, en bakgrund 15

Förutsättningar inför förundersökningen. 19

Förundersökningsresultat. 19

Bevarandesituationen 20

Stratigrafi. 21

Bebyggelse. 23

Odling. 24

Gränser. 26

Täktgroppar? 28

Diskussion och arkeologisk potential. 28

Tomt och gård och det medeltida och tidigmoderna Linköpings utkant. 29

Det medeltida franciskankonventet och dess omedelbara närområde. 30

Gränser i den medeltida och tidigmoderna staden. 30

Trädgårdsarkeologi på stadsgårdar och kålgårdar. 31

Stadens jordar. 33

Förhistorisk boplatz? 34

Referenser. 35

Administrativa uppgifter 36

Bilagor. 37

Schaktbeskrivning. 37

Schakt 1 (2OS200). Tomt 20-21. 37

Schakt 2 (2OS226), tomt 20. 39

Schakt 3 (2OS516), tomt 21. 40

Schakt 4 (2OS 538) 43

Schakt 5 (2OS 812). 44

Schakt 7 (2OS1111) 49

Fyndlista 50

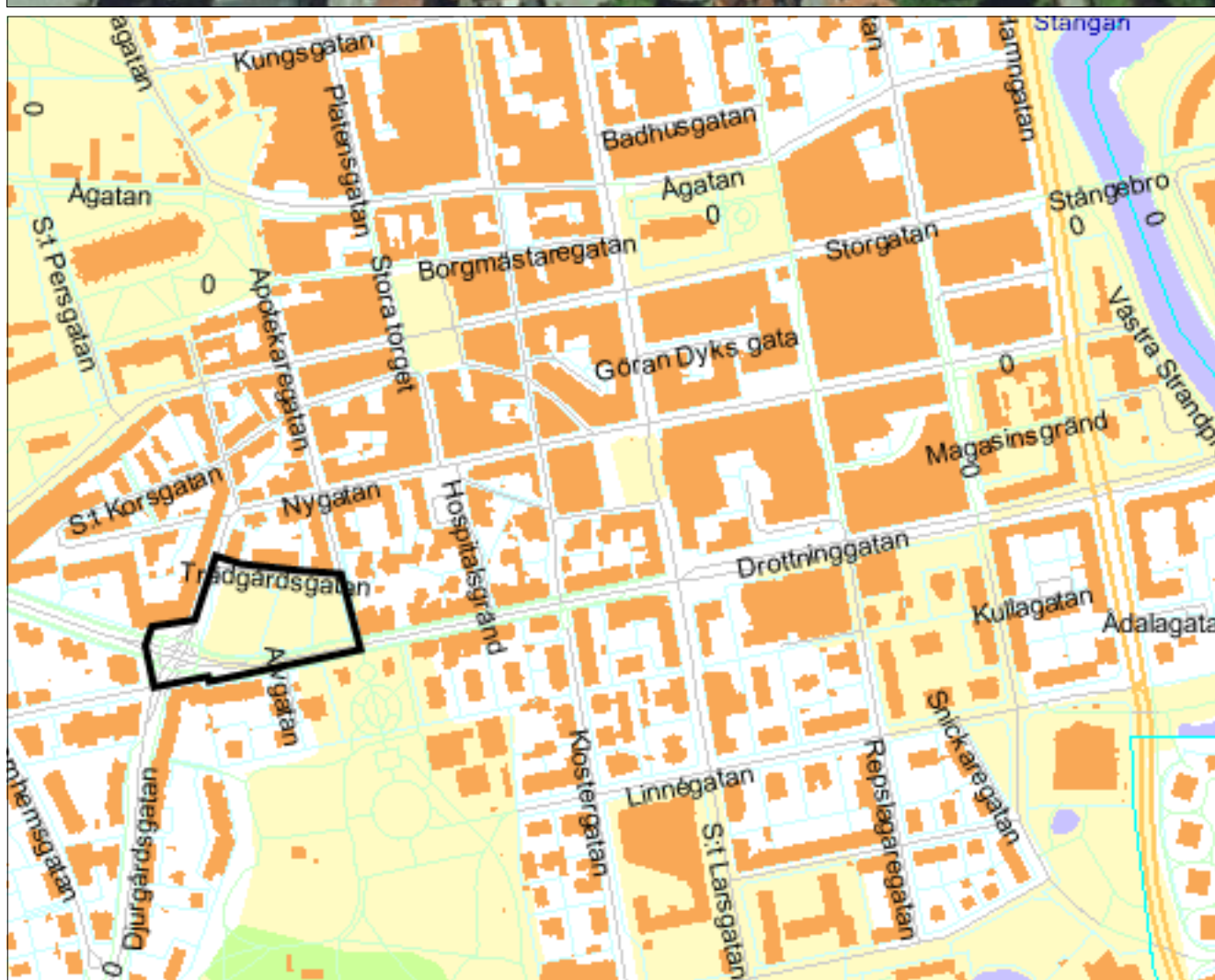

Fig 1. Centrala Linköping med undersökningsområdet markerat (Linköpingskartan, Linköpings kommun). Fotot visar kv Eddan där det idag är parkeringsplats.

Arkeologisk förundersökning
På väg mot Galgen – bebyggelse och odling i stadens utkant.
Kv Eddan, Linköping.

En arkeologisk förundersökning genomfördes i kv Eddan under hösten 2004, med syfte att studera bevarandesituationen för äldre kulturlager samt dess potential och status inför en eventuell slutundersökning.

Kv Eddan är belägen i den medeltida och tidigmoderna staden Linköpings södra del, ett område som inte tidigare varit föremål för någon större arkeologisk aktivitet. Redan i samband med en arkeologisk utredning 2004 har det konstaterats att området rymmer avsevärd potential för att studera stadens utbredning och expansion i dessa delar, liksom förhållandet mellan bebyggelse och den stadsnära odlingen.

Resultatet från den ny genomförda förundersökningen pekar på att vissa delar av undersökningsytan är störda av sentida bebyggelse, framför allt platsen för en busstation i den västra delen. Ett större kabelstråk i västra delen ut mot Djurgårdsgatan har sannolikt förstört delar av äldre bebyggelse lämningar i detta område. Svårigheten att förundersöka dessa delar gör att det fortfarande finns en viss osäkerhet om huruvida kabelschakten har förstört alla kulturlager i dessa delar, eller om vissa partier kan innehålla äldre bevarade kulturlager.

I övrigt finns det bevarade kulturlager över stora delar av undersökningsytan. Dessa är av olika karaktär. Bevarade kulturlager och konstruktioner har i föreliggande rapport presenterats och tolkats i anslutning till ett antal teman, vilka vi anser vara viktiga inför det kommande arbetet.

Sammanfattningsvis bedömer Riksantikvarieämbetet UV Öst att undersökningsområdet i sin helhet bör bli föremål för en slutundersökning. Denna slutundersökning bör metodiskt inriktas och anpassas efter de frågeställningar och teman som presenteras i rapporten, och att en kommande undersökningsplan upprättas och fältmetodik anpassas efter den arkeologiska potential som området rymmer. Detta innebär mer konkret att fältmetodik bör kunna väljas och anpassas på ett för frågeställningarna relevant sätt. För vissa frågeställningar, t ex de ytmässigt omfattande odlingslagren, bör en mer extensiv undersökningsmetod kunna användas, med selektiv grävning i provytor samt avbaning med maskin. Beslut i ärendet fattas av länsstyrelsen i Östergötlands län.

Inledning

Linköpings kommun planerar för bebyggelse i form av parkeringshus, bostäder och kontor i kv Eddan vid Drottninggatan i Linköping. En fördjupad översiktsplan är tänkt att föreligga i mars 2005. Under tecknade genomförde en arkeologisk utredning tidigare under 2004 i syfte att ta fram underlag kring äldre kulturhistoriska

lämningar, analys av arkeologiska kunskapsläget och en kartstudie, se Tagesson, UV Öst rapport 2004:21.

Linköpings kommun beställde en arkeologisk förundersökning, vilken utfördes under oktober-november 2004. Förundersökningen har tagit sin utgångspunkt i den tidigare samma år genomförda utredningen. Föreliggande rapport har dock medtagit delar av bakgrundsteckningen och resultatet av kartstudien, som en redovisning av förutsättningarna för förundersökningen samt en bakgrund till en föreslagen slutundersökning.

Rapportens upplägg.

Föreliggande rapport är framför allt en redogörelse för förundersökningen och en utvärdering av områdets arkeologiska potential. Inledningsvis finns dock en tämligen fullständig del med bakgrunden till undersökningen, dels resultatet från den inledande arkeologiska utredningen (Tagesson 2004), därtill ett avsnitt som presenterar aktuellt kunskapsläge för stadens jordar under medeltid och tidigmodern tid. Därefter presenteras förundersökningens förutsättningar och resultat.

För varje avsnitt finns en sammanfattning i punktform. Rapporten är tänkt att utgöra en sammanfattande arbetshandling och ersätter på detta sätt den tidigare utredningsrapporten.

Syfte och metod.

Den arkeologiska förundersökningen syftar till att fastställa graden och omfattningen av bevarade kulturlager, att utgöra underlag för en eventuell slutundersökning samt skapa ett underlag för fortsatt planläggning. Genom förundersökning med hjälp av sökschakt planerades hela ytan avsökas för att fastställa gränser för bevarade kulturlager, deras status och kunskapspotential.

Den totala ytan omfattar ett helt kvarter, motsvarande 14 700 m². Förundersökningen omfattar hela denna yta. Den nuvarande kunskapen visar dock att stora ytor med mycket stor sannolikhet är förstörda av sentida bebyggelse. Förundersökningen inriktas på följande frågeställningar:

- Vilka ytor innehåller bevarade kulturlager/odlingslager och vilka ytor är helt förstörda av sentida exploatering?
- De bevarade ytorna med kulturlager innehåller sannolikt mycket olika informationsvärde. Detta kommer att ställas mot de i utredningsrapporten uppställda fem brännpunkterna. Förundersökningen kommer att syfta till att fastställa möjligheten att belysa dessa fem delar i relation till bevarade kulturlager och lämningar.

Kort om Linköpings äldre historia.

Linköpings historia har tidigare behandlats i en större monografi som omfattar tiden från förhistorisk tid och fram till idag. De tre första delarna utgavs redan 1946. Den senaste upplagan från 1976 utgör i stora drag ett nytryck, men med nyskrivna kapitel som behandlar förhistorisk tid och den medeltida stadens topografi. Bilden av det medeltida och tidigmoderna Linköping bygger nästan uteslutande på historiskt skriftligt källmaterial. Framställningen är dels generell, det medeltida Linköpings historia liknar många andra städer, och dels specifik, framställningen bygger på ett stort antal detaljuppgifter (Kraft 1946, 1976).

I en nyligen utkommen doktorsavhandling behandlas Linköpings stads historia utifrån arkeologiskt, skriftligt och kartografiskt källmaterial. Utgångspunkten är att staden har en specifik historia, som formats av platsens centrala läge i landskapet och dess speciella funktion som kyrklig och administrativ centralort. Staden ses som en mötesplats för många olika aktörer – kungen, biskopen, prästerna vid domkapitlet, borgare, hantverkare och senare landshövdingen. Varje historisk period framstår därmed som unik och med speciella förutsättningar, vilka avsatt tydligt avläsbara spår i dagens stadsbild och i det underjordiska arkeologiska arkivet (Tagesson 2002).

Bilden av det medeltida och tidigmoderna Linköping kan sammanfattas på följande sätt:

- Linköping utgjorde under äldre tid centrum i mellersta Östergötland. Gamla Stångebro kan tolkas som en viktig centralplats, med rika gravar, skeppssättning, runstenar etc. I detta område låg senare kungsgården Stång, vilken möjligen kan gå tillbaka till yngre järnåldern. I det senare stadsområdet väster om Stångån, beläget på en grusås, fanns av allt att döma ingen bebyggelse under förhistorisk tid. Först under 1000-talet etableras en kristen kyrkogård och den äldsta S:t Larskyrkan i den östra kanten av detta område, i närkontakt med Stångån. Norr och söder om kyrkogården fanns under senare tid Stangabergsgården, fogdegården under Stång samt sannolikt även domprostgården. Möjligen har dessa gårdar etablerats redan under tidig medeltid. Senast 1100 etablerades domkyrkan på grusåsens högsta punkt. Inte långt därifrån inrättades biskopsgården.
- Under 1100- och 1200-talen har allt fler centrala funktioner samlats i Linköping, i området mellan de båda kyrkorna. Någon stadsbebyggelse från denna tid har dock ännu inte kunnat beläggas. Arkeologiska undersökningar pekar på framväxten av en stadsbebyggelse först omkring 1300. Samma bild framträder i det skriftliga källmaterialet, där uppgifter om tomter och gårdar, samt uppgifter om rådsstaden, exempelvis råd, fjärdingsmän, sigill, borgmästare, gillen etc, förekommer från sekelskiftet 1300 och framåt. Staden har sannolikt tillkommit genom en medveten grundläggning under 1280-talet. Franciskankonventets etablering 1287 genom biskop Bengts testamente har uppenbarligen varit startpunkten för staden och som grundläggare bör vi sannolikt se biskop Bengt och hans bror kung Magnus Ladulås.

- Stadsbebyggelsen avtecknar sig som tämligen gles och rural under 1300-talets första hälft. En tydlig bebyggelseförtätning, reglering och expansion har arkeologiskt kunnat beläggas till 1300-talets andra hälft, närmare bestämt 1370-80-talen. Detta sammanfaller väl med etableringen av ett residerande domkapitel vid samma tid. Domkapitlet är en institution som grundades redan på 1230-talet och bestod av ett antal kaniker med tillhörande altarestiftelser (prebenden). Från att tidigare varit bosatta på huvudgårdar runt om i stiftet har kanikerna uppfört residensgårdar i en krans kring domkyrkan. Under 1400-talets lopp försågs flertalet av dessa med stenhus, vilka till stor del har kunnat identifieras. Flertalet av residensgårdarna har kunnat rekonstrueras och ungefär hälften även attribueras till kända fysiska tomter i staden. Etableringen innebar en ekonomisk expansion för staden och dess näringsliv, som även kom den borgerliga staden till godo.
- Reformationstiden slog hårt mot staden, då det gamla domkapitlet starkt förminskades och residensgårdar och prebenden drogs in till kronan. Linköping brann 1546 och plundrades 1567. Arkeologiskt är mycket litet känt om staden vid denna tid. I kontrast till detta står den stora satsning som kungamakten genomförde i ombyggnaden av den gamla biskopsborgen till ett modernt slott.
- En ny expansion sker under 1600-talet. Den är iakttagbar i den arkeologiska undersökningen i kv Brevduvan, där vi kan konstatera att stadsgårdarnas bebyggelse fått ett annat utseende och ett nytt materiellt innehåll. Även nya stadsområden har tagits i anspråk. Öster om S:t Larskyrkan planerades en ny stadsdel, i anslutning till den nya bron över Stångån och den nya raka Storgatan genom staden, vilka tillkom under 1650-talet. Sannolikt har även de små tomterna utmed de äldre landsvägarna, ex Hunnebergsgatan, Djurgårdsgatan och Gamla Stångsgatan tillkommit under denna tid. Samtidigt har staden fått en ny roll i stormaktstidens Sverige, genom att landshövdingens residens förlades till slottet 1635.

Kv Eddan i historiskt perspektiv – topografi och kartstudier.

Kv Eddan är idag allmänt känd som Gamla busstorget av den delen av befolkningen som uppnått medelåldern, eftersom stadens busstation var placerad på denna plats fram till 1980-talets början. Busstationen etablerades på 1940-talet, medan den äldre småskaliga sekelskiftesbebyggelsen började rivas 1939. Sedan busstationen flyttats till andra platser i Linköping har kv Eddan fungerat som obebyggd parkeringsplats.

Kv Eddan är beläget i den sydvästra delen av Linköpings äldre stadskärna. Kvarteret är idag omgivet av Trädgårdsgatan i norr, Apotekaregatan i öster, Drottninggatan i söder och Djurgårdsgatan i väster. Drottninggatan lades ut så sent som på 1800-talet, medan de övriga gatorna finns på de äldsta kartorna.

Djurgårdsgatan kallades under 1600-talet för Galggatan, eftersom stadens avrättningsplats låg i stadens södra utkant, vid nuvarande Belvederen i Trädgårdsföreningen. 1370 finns uppgifter om Tjuvagatan, vilket visar att avrättningsplatsen har gamla traditioner. Gatan är en del av landsvägen som från staden fortsatt söderut mot Slaka, Kind och Kalmar. Trädgårdsgatan har inget namn på de äldsta kartorna, namnet finns markerat på 1757 års karta. Nuvarande

Apotekaregatan finns redan på de äldsta kartorna, men endast i sträckorna mellan Ågatan och Storgatan, resp Badstugatan och Trädgårdsgatan. Namnet förekommer först 1757 och har uppkallats efter apoteket Wasen i kv Apoteket. Drottninggatan slutligen utlades som långgata i stadens södra del i samband med den nya stadsplanen 1850. Drottninggatan liksom den parallella Kungsgatan norr om staden finns namngivna 1854-62 (Hök 1968).

Omedelbart nordost om kv Eddan ligger kv Elldonet, platsen för Linköpings kronohospital som tillkom i samband med reformationen. Nyligen har Tagesson argumenterat för att Linköpings franciskankonvent från 1287 har legat på denna plats (se Tagesson 2000; 2002, s 320ff). Hospitalet har således övertagit konventets gård och byggnader. Kronohospitalet och sannolikt även franciskankonventet har begränsats i väster av nuvarande Apotekaregatan och i söder av Trädgårdsgatans förlängning.

Nedan följer en sammanställning över de viktigaste lantmäterikartor och stadskartor över Linköping som har använts.

År	Lantmätare	Art	Signum
1639	Johan Groth	Stadens jordar	D64:1:1, 2
1651	Jean de Rogier	Äldsta stadskartan	D64-1:3
1696	Anders Nilsson	Tomtkarta	D64-1:49
1700	Anders Nilsson	Brandkarta	D64-1:48
1700	A Lindberg	Regleringskarta	D64-1:53
1733	Sven Ryding	Brandkarta	D64-1:20
1733	Sven Ryding	Regleringskarta med stadens nya staket	
1734	Jonas Silfverling	Stadskarta	bilaga till Ryding 1735/1958
1757	Vallberg	stadskarta	
1769	Jonas Brolin		
1815	Carl Mich Ullén	Tomtkarta	
1834		Tomtkarta	Bilaga till Kugelberg 1973-75
1898-1900	J Stånggren	Tomtkarta	
1914		Tomtkarta	
1930		Tomtkarta	

På den äldsta stadskartan över Linköping från 1651 finns Djurgårdsgatan och Trädgårdsgatan i stort i sina nuvarande sträckningar. I nordost ansluter Trädgårdsgatan till Apotekaregatan och gatan tycks fortsätta mot sydost runt hospitalsområdet. Några tomter är dock inte markerade på denna karta, varför det är oklart hur långt ut bebyggelsen har sträckt sig i detta område. På kartan har markerats läget för tullstugorna, som tillkommit efter lilla tullens införande 1622 i Linköping och i andra städer. Ett tullstaket omtalas i skriftligt källmaterial från 1600-talet. Runt stadens bebyggda område finns en heldragen linje på 1651 års karta. Eftersom denna inte överensstämmer med läget för tullstugorna är det oklart om den

markerar tullstaketet (Lindberg 1976b, s 84ff; Tagesson 2002, s 81ff; Björkhager et al 2004).

1696 års karta utgör den äldsta tomtkartan och upprättades av Anders Nilsson. Den innehåller markerade tomter med numrering och med tomtförteckning som omtalar ägare och bebyggelse, t ex uppgifter om ladugårdar och stenhus. Kartan visar exempelvis läget för tullstugorna. I stadens södra delar finns en heldragen linje som kan beteckna stadens staket, dock i ett läge norr om motsvarande på 1651 års karta. I denna linje har dock hittats rester efter stadens plank vid en arkeologisk undersökning på Magasinstorget, kv Drabanten, vilket bekräftar att detta bör vara ett äldre tullstaket (Kjellberg 1919, Lindell 1939-41, Lindberg 1975b, s 84ff, Tagesson 2002 s 82; Björkhager et al 2004).

Trädgårdsgatans fortsättning söder om hospitalsområdet är dock oklar på 1696 års karta, där det snarare ser ut som om Trädgårdsgatan endast har förbindelse med Apotekaregatan. På 1696 års karta har tomter och gårdar markerats. Gårdarna är dessutom numrerade med tillhörande ägarlängd. Inom undersökningsområdet ligger tomterna 77-81 utmed Galggatans östra sida. Utmed Trädgårdsgatan finns ytterligare tre tomter, den mellersta nr 82, medan de båda andra saknar numrering, och istället betecknas som kålgårdstomter. Söder om dessa är obebyggd odlingsmark, *Kiättelbergsgärdet* (enligt 1733 års karta, namnet syftar på de ännu bevarade jättegrutorna) som var en del av stadens jordar.

Tomterna 77-80 på 1696 års karta är tydligt orienterade utmed Galggatan. Tomternas längd utmed gatan är 35, 14, 19 och 39 meter. Tomt 78-80 har en bredd in i kvarteret om ca 35-45 m i Ö-V riktning. Tomterna 78-79 har en ungefärlig gemensam bredd i Ö-V och deras sammanlagda längd utmed Galggatan är lika stor som tomt 79. Troligen utgör tomt 78-79 en äldre gård som delats i två tomter. Tomt 81 utgör en liten, endast 13x12-14,5 m st tomt, sannolikt en avstyckning ur den större tomt 80.

En tänkbar möjlighet är att dessa mer blockformiga tomter utgör ett äldre bebyggelseskikt. Samma tomtstruktur finns väster om gatan, där tomt 73 är drygt 50 m bred utmed gatan. Intressant nog överensstämmer sydgränsen mellan tomt 50 och tomt 78 med varandra. På denna plats har en tullstuga markerats i Galggatan.

Tomt 77, och söder därom även tomt 74-76, har ett helt annat utseende. Tomterna är smalare i Ö-V riktning och mindre till storleken. Tomt 77 är 39 m lång (N-S) men endast 18-21 m bred (Ö-V). Tomterna 74-77 är olika långa, men har en enhetlig östgräns. Väster om Galggatan finns inga motsvarande tomter. Det förefaller som om dessa tomter har lagts ut i ett samband och att de är att betrakta som nybyggda tomter under 1600-talet.

Uppgifterna över tomtägare på 1696 års karta ger en intressant inblick i ägarförhållandena. Ägarnas namn är angivna i genetiv, vilket sannolikt är en syftning på *gård*. Tomt 76 är markerat som ladugård och tomt 81 som lada. Detta bör betyda

att de övriga är gårdar och därmed med stor sannolikhet bebyggda med boningshus och ekonomibyggnader.

Nr	Ägare
74	John Olüfssons
75	Jöns Månssons
76	Staffan Valors ladügård
77	Lars Anderssons
78	Jöns Ulfz
79	Sahl. Hr Kiörkioh. Hosp. Håkans Erf (=arvingar)
80	Nils Svenssons Büdl. Mak.
81	Schottens Erf lada
82	Råd ⁿ Pehr Anderssons Trädgård

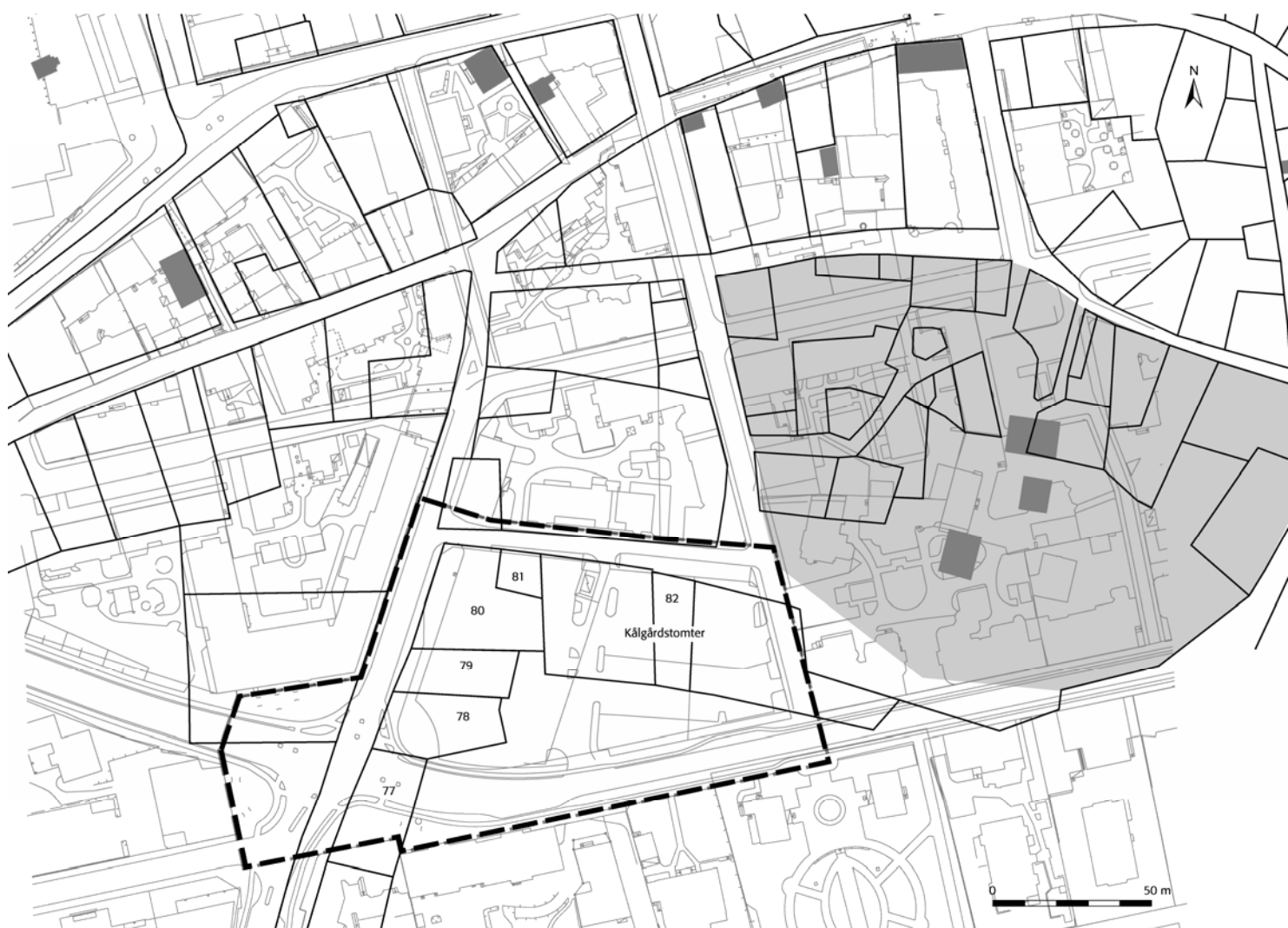
Tomtägare enligt 1696 års karta.

År 1696 upprättades även en regleringsplan, som i sina grunddrag väl överensstämmer med tomtkartan, men som har markerat planerade nya gatusträckningar. Viktigt för vårt undersökningsområde är att nuvarande Apotekaregatan var tänkt att uträtas och fortsätta söder om Trädgårdsgatan.

Efter den stora stadsbranden år 1700 upprättades en karta över avbrända tomter. På denna karta finns dels områden markerade med avbrända tomter, dels områden som verkar ha skonats av branden. De senare är markerade med små hus, vilka säkerligen åsyftar bebyggda tomter. Undersökningsområdet ligger utanför brandområdet. Utmed Galggatans östra sida, söder om Trädgårdsgatan finns 7 hus markerade, vilka väl överensstämmer med 1696 års tomtägarlängd. Längst i söder finns ett litet hus, därefter en obebyggd yta och norr om detta ytterligare hus. Detta överensstämmer väl med 1696 års karta, där det markerats en kålgård mellan tomt 74 och 75. Dessutom finns ett litet hus utmed Trädgårdsgatans södra sida, vilket sannolikt syftar på tomt 81. Av detta kan vi sluta oss till att husmarkeringarna på 1700 års brandkarta syftar på bebyggda gårdar/tomter och visar hur dessa var orienterade utmed gatorna.

Efter branden upprättades en ny stadsplan, utformad enligt tidens regularitetsideal med raka gator som antogs av kung Karl XII. År 1733 upprättades ytterligare en karta av Ryding, som omfattar stadens nya delar samt nya projekterade gator. Enligt kartan markeras även stadens ”nya och nu fastställda staket”. Ytterligare en karta från 1734 har upprättats av Jonas Silfverling.

Inom vårt undersökningsområde har bebyggelsen i de båda kartorna markerats fram till tullstugan (dvs tomt 78-81 enligt 1696 års karta) medan tomterna 74-77 ej har markerats. I området söder om Trädgårdsgatan har det inte gjorts någon skillnad mellan bebyggda och obebyggda ytor. Ytterligare en detalj är att Apotekaregatan vid detta tillfälle dragits ut mot söder, till sin nuvarande sträckning. Framför allt på 1733 års karta finns en tydlig markering av det nya tullstaketet, som går genom kv Eddan och fram till tullstugan. På denna karta finns en markering för läget av tomterna 74-77, belägna utanför staketet.

Fig 3. Utredningsområdet markerat på dagens stadsplan samt 1696 års tomtkarta. Grå markering omfattar det medeltida franciskankonventet. Grafik G Tagesson och Lars Östlin.

Kartorna från 1757 och 1769 visar upp en delvis annorlunda bild än kartorna från 1700-talets första hälft. Av dessa framgår att Apotekaregatan ännu inte fått sin nuvarande sträckning. Istället fortsätter Trädgårdsgatan söder om hospitalsområdet. En tvärgata med bom finns något längre åt öster. Vid tullstugan vid Galggatan har markerats en bom, medan bebyggelsen öster om gatan uppenbarligen upptas av tomtmark.

Samma förhållande gäller för 1815 och 1834 års tomtkartor. Apotekaregatans nuvarande sträckning fanns ännu ej, medan bebyggelsen längs Galggatans östra sida väl överensstämmer med 1600-talskartorna. Undersökningsområdet omfattar tomterna 61-67 utmed Galggatan och tomterna 20-23 utmed Trädgårdsgatan.

Nr	Ägare 1834	Motsv 1696
20	Vaktmästar Molander	Kålgård
21	Hosp. Sysslom. Boställe	82
22	Vaktm. Engdahls Enka	Kålgård
23	”	kålgård
61	Vaktmästare Strömstedt	80-81
62	Fång-Gevald. Forsberg m. Fl.	79
63	Timmerk. Andersson	78
64	Dödgr. Jönsson	77
65	Arbetsk. Landgren	76
66	Arbetsk. Kindström m. Fl.	75
67	Stenläggare Fristedt	74

Tomtägare enligt 1696 och 1834 års kartor.

Av kartan framgår med all önskvärd tydlighet att tomterna i undersökningsområdet år 1815 och 1834 har sin direkta motsvarighet i tomter på 1696 års karta. Detta bör innebära att tomterna inom undersökningsområdet föreligger senast under 1600-talets slut. Noteras bör att de södra tomterna ligger utanför tullstaketet på 1733 års karta och lyser med sin frånvaro på 1734 års karta. Detta kan innebära att de ansågs ligga utanför stadsområdet och som sådana var icke önskvärda vid regleringssträvandena under 1700-talets första hälft, men att de trots detta har varit kontinuerligt bebyggda.

I kartmaterialet från sekelskiftet 1900 framgår att tomterna var i stort intakta och omfattade en småskalig bebyggelse. Någon byggnadsinventering har inte genomförts. Kartorna 1898-1900 och 1914 är dock detaljerade och redovisar samtliga byggnader. Dessa finns dokumenterade genom foto från tiden 1900 till 1940-talet.

Vid sekelskiftet 1900 fanns fortfarande de tre små tomterna utmed Djurgårdsgatan kvar, Djurgårdsgatan 3, 5 och 7. Bebyggelsen upptas av en- eller tvåvånings bostadshus utmed gatan och ekonomibygnader längre in. Dessa stod kvar till 1939 då samtliga revs till förmån för den nya busstationen. Utmed Trädgårdsgatan fanns ytterligare fyra tomter, Trädgårdsgatan 2-8. Foto från Trädgårdsgatan 6-8 från 1946 visar på de enda större byggnaderna i undersökningsområdet fanns i kv Eddans östra del. På tomt 21 (Drottninggatan 45, nuv kv Eddan 8) fanns ett större stenhus i tre våningar och på tomt 20 (Drottninggatan 43, nuv. kv Eddan 9) fanns ett reveterat trähus i två våningar, båda belägna utmed Drottninggatan.

- Sammanfattningsvis visar kartstudien:
  - Att undersökningsområdet under perioden 1650-1900 legat i stadens ytterområde, men sannolikt varit delvis kontinuerligt bebyggt under hela perioden.
  - Att bebyggelsen under 1600- och sannolikt även 1700-talet varit koncentrerad till tomter utmed Galggatan, nuvarande Djurgårdsgatan.
  - Att det sannolikt finns en tidsskillnad mellan de blockformiga tomterna i norra delen och den smala och gatuorienterade tomterna i söder. Vi kan inte utesluta en äldre bebyggelse i dessa nordliga tomter.

- Att de södra smala tomterna har uppfattats som oönskade i samband med 1700-talets regleringsplaner och sannolikt ansetts ligga utanför den ordinarie stadsbebyggelsen.
- Att stadens tullstaket sedan 1622 sannolikt funnits i området men att detta framför allt framträder genom det nya staket som fastställts genom 1733 års karta.
- Att tomterna utmed Trädgårdsgatan under 1600- och 1700-talet utgjorts av två kålgårdar och en trädgård som först efter 1800 kan beläggas vara bebyggda.
- Att de södra delarna av undersökningsområdet utgjorts av jordbruksmark fram till Drottninggatans utläggning vid 1800-talets mitt. Detta kallades Kättilbergsgärdet och var en del av stadens jordar.
- Att undersökningsområdet i nordöst gränsar till det medeltida franciskankonventet, vilket efter reformationen och fram till ca 1900 utgjorde kronohospital och senare lasaretsområde.
- Att de äldre tomterna utmed Djurgårdsgatan omfattat en småskalig bebyggelse fram till 1939 då de revs för den nya busstationen. Utmed Trädgårdsgatan fanns dock flera större byggnader, liksom utmed Drottninggatan i kvarterets östra del.

Kv Eddan i arkeologiskt perspektiv – tidigare undersökningar

Som grund för utvärderingen av det arkeologiska arbetet i Linköping finns ett stadsarkeologiskt register. I samband med Medeltidsstadsprojektet 1976-84 upprättades stadsarkeologiska register för samtliga svenska städer. Linköping var en av två städer som inte kom att behandlas i en egen stadsrapport. En första stadsarkeologisk inventering genomfördes dock av Birgitta Broberg. I samband med Tagessons avhandlingsarbete genomfördes en komplettering till denna inventering. Varje arkeologisk undersökning och ärende har förtecknats i en Access-baserad databas. Till detta finns även ett GIS-projekt (i programmet ArcView) där samtliga SR-nummer har markerats med schaktens ytor. Inventeringen och registret är komplett till och med år 1999 (Tagesson 2002, s 265ff).

Kv Eddan har tidigare inte varit föremål för någon större arkeologisk aktivitet.

SR nr	Kvarter/gata	År	Dnr	Arkeolog	Rapport
211	Eddan 9	1992	438/92	Göran Tagesson, ÖLM	Tagesson 1992
260	Drottninggatan 50	1993	546/93	Hans Persson, ÖLM	Lindberg 2001

År 1980-81 genomförde RAÄ UV-Mitt en kostnadsberäkning på en förundersökning inför byggnation av parkeringshus inom området. Denna undersökning kom dock aldrig till stånd (RAÄ dnr 5817/80).

1992 gjordes en antikvarisk kontroll av ett VA-schakt i kv Eddans östra del. Schaktet var beläget utmed Apotekaregatan och var 22 m långt. ”Lagerföljden bestod i huvudsak av ett 0,45-1,2 m tjockt lager med sandig matjord, ljusare mot botten. Det

var i huvudsak homogent och med inblandning av enstaka tegelkrossbitar, något djurben, en fönsterglasskärva och en fajansskärva. Detta lager låg under ett 0,2-0,4 m tj fyllnadslager under asfalten. På ett ställe ökade inblandningen av tegelkross och sot och träkol så att det mer antog utseende av omrörd fyllning/raseringslager. Vid 29 m (räknat från tomgränsen i söder) kom en djup störning med omrörd lera och med förmultnat trä i botten hörande till en sentida husgrund” (Tagesson 1992).

1993 gjordes en undersökning i Drottninggatan utanför kommunhuset i samband med byte av en VA-brunn. Ett 16 m² stort och 2,2 m djupt schakt grävdes. 0,8 m under nuvarande gatunivå framkom steril mark. Över den sterila marken låg ett kulturlager med innehåll av recent material, som tolkades som en äldre växthorisont. Över den låg recent påförda fyllnadslager (Lindberg 2001).

Även i de närmaste kvarteren, Egypten, Ekonomen och Elldonet har endast små och få undersökningar genomförts. Det rådet idag stor osäkerhet kring den arkeologiska situationen i denna södra del av staden.

- Sammanfattningsvis kan sägas att de tidigare arkeologiska observationerna inte ger någon bild av områdets arkeologiska potential eller bevarandegrad för äldre bebyggelse. Schaktet från 1992 visar dock tydligt på närvaron av tjocka lager som kan tolkas som äldre odlingslager.

Stadens jordar, en bakgrund

Den medeltida och tidigmoderna staden var omgiven av jordbruksmark, kallad stadens jordar. Detta fenomen har hittills inte uppmärksamrats i någon större utsträckning inom svensk stadsarkeologi eller forskning i Linköpings äldre historia. Eftersom detta ämne är relevant för arbetet med kv Eddan ges här en bakgrund till begreppet stadens jordar.

Stadsjordar har hört till nästan samtliga städer (förutom Stockholm och Oskarshamn) grundade i Sverige under medeltid och tidigmodern tid. Stadsjorden bestod av kring stadsbebyggelsen omkringliggande åkrar, ängar, hagar och utmark. Denna utnyttjades av stadens borgare för åkerbruk, boskapsskötsel och skogsbruk. Storleken på varje stads jord har inte varierat så mycket över tiden, men däremot har förhållandet mellan åker/äng/betesmark/skog förändrats, oftast till åkerns fördel (Björklund 2003, s 16).

Stadens jordar var en del av begreppet stad, inte en särskild del utanför staden. En stad bestod av både stadsbebyggelse och jord. Stadens lagar gällde både inom bebyggelsen och stadsjorden, och skiljde sig från den omgivande landsbygden som lydte under landslagen. Stadsjordarna var en naturligt del av staden, där människorna rörde sig dagligen, likaväl som på gator och torg.

Stadens jordar har haft olika ekonomisk betydelse i olika städer och för olika borgare i staden. Det finns inget tydligt samband mellan hur stor en stad var och storleken på dess jordar. I städer med stor andel betesmark/skog har boskapsskötsel och skogsbruk spelat stor roll, i städer med mycket andel åker, har åkerbruket varit mest

betydelsefullt. Det finns indikationer att städer grundlagda på medeltiden har större andel åker, än de städer (som hade samma naturgeografiska förutsättningar) som grundades under senare tider, där de hade större andel betesmark (Björklund 2003, s 20f)

Älvsborgs lösen 1571 visar bl a att samtliga borgare i Arboga (ej pigor, drängar, lösfolk) ägde boskap. Andelen djur verkar dock vara liten, man har troligtvis inte enbart kunna leva på sina egna djur, men de har varit en viktig binäring för staden. Endast en del av borgarna i Arboga ägde åkrar, företrädesvis de mest förmögna (Björklund 2003, s 28 ff.). Vissa samtida handlingar på 1600-talet beskriver att Linköpingsbornas viktigaste näring var åker och äng. Källor säger att vissa borgare drev omfattande jordbruk. Dock visar ett register från 1595 att 35 borgare drev jordbruk, på sinsemellan mycket olika arealer, medan 37 borgare inte disponerade någon jord alls (Kraft 1976, s 95ff). Uppgifter från 1300-talet visar att landsbygdens folk sålt boskapsprodukter till Linköpingsborgarna (Kraft 1976, s 242), dvs hela stadens befolkning var inte självförsörjande, utan behövde boskapsprodukter.

Det fanns en önskan från kronan (åtminstone på 1600-talet) att stadsjorden skulle brukas för stadens självförsörjning. I Arboga försökte kronan dela upp delar av stadsjorden så att den skulle kunna delas lika mellan borgarna, men i verkligheten ledde detta ingenstans, utan de rikare borgarna kunde fortsätta tillskansa sig mer av jorden (Björklund 2003 s 48f.). Även i Linköping beslutade en rådstämma 1614 att en borgare som innehade fyra åkrar skulle lämna ifrån sig två till sämre lottade medborgare (Lindberg 1976, s 97).

Ursprunget till stadens mark och dess jordar kunde vara olika, i form av donationer från kronan eller frälsemän. I Linköping har stadens jordar sannolikt uppstått genom att ett antal äldre byar avhystes under staden i norr (Barhäll, Patastad, Kareby och Hunneberg), medan jordarna söder om staden har tolkats som nyodlingsmark (Borna Ahlkvist & Tollin 1993, Tagesson 2002, s 329ff). Under årens lopp tillkom vissa ägor och några kunde försvinna, tex vid reformationen då kyrkans jord drogs in till kronan, som sedan kunde doneras till staden. Den splittrade jordnaturen i Linköping avspeglar att ägorna har förändrats, kronojorden var den dominerande under 1600-talet, domkyrkans och biskopens åkrar var kyrkojord och det fanns tegar som uttryckligen kallades för stadsjord (Borna Ahlkvist & Tollin 1994).

Jorden bestod både av den jord som staden som institution disponerade, kronodontationsjorden och stadens enskilda jord, samt den jord som ägdes av borgarna själva. Skattelängder i Arboga visar att jordlotterna kunde ärvas och köpas och säljas precis som all annan egendom. Skatten till kronan betalades av staden gemensamt, fram till 1700-talet när individuell skatt började tas ut (Björklund 2003, s 28ff)

I ett privilegiebrev från 1572 bekräftar kung Johan III Linköpings dispositionsrätt till stadens jordar ”njuta, bruka och behålla de tomter, åkrar, ängar, hagar och alla andra ägor, som äro liggande innan stadsens råmärken och de tillförene av ålder bruka pläge”. Undantag görs för den mark som hör till kungsgården, hospitalet och de som

tidigare legat under prebenden, samt den jord som enskilda stadsbor redan tidigare hade förvärvat full äganderätt till (arv- och egenjord) (Lindberg 1976, s 244). Det var skillnad på den jord som staden som institution äger, den kan arrenderas av borgare, och den jord som borgarna äger själva. Den del av stadens jordar som borgarna kunde få arrendera minskade under stormaktstiden till förmån för de det ökade antalet tjänstemän som fick den som lönejord (Lindberg 1976, s 244f).

En förutsättning för att få del av jorden var att man innehade burskap. Man skulle även vara skattebetalare i Linköping, år 1658 drogs t ex en kålgård in till myndigheterna då det upptäcktes att ägaren var bosatt i Vimmerby (Lindberg 1976, s 97).

Den medeltida och tidigmoderna staden hade i olika utsträckning många agrara inslag. En översiktlig studie av kartan över Linköping 1696 och dess beskrivning visar att även inne i staden finns klart agrara inslag. Av de ca 300 tomter, som inte är av kyrklig, kunglig eller administrativ karaktär, är 19 tomter beskrivna som lador och 18 ladugårdar. Det finns även 7 trädgårdar och en äng inne bland stadens tomter. En stor tomt nära domkyrkan (nr 258, en medeltida residensgård) betecknas som ”Steenhuus tomt öde och till åker”.

Djuren och jordbruket var ett vardagligt inslag i staden. Åkerlyckor, kålgårdar, lador och blandades med stadsbebyggelsen. Kor, får, svin och getter har drivits ut på bete i enskilda hagar och lyckor, på stadens allmänningar och på åkrar i träda (Kraft 1976, s 250). I Arboga stads tänkebok från 1400-1500-talen finns stadens olika yrken registrerade. Där finns bla uppgifter om *fäkarlar* och *nötakarlar*, de som vallade stadsbefolkningen boskap. Yrket var burskapsberättigande. Fortfarande vid 1800-talets senare hälft finns uppgifter att särskilda personer vallade stadens boskap, *svinfogdar*, vilket ligger nära de medeltida yrkena, möjligtvis kontinuitet i boskapsyrken från medeltid (Björklund 2003, s 25f) I mantalslängder från 1500-talet från Linköping finns olika yrken upptagna. Vanligast är olika hantverkare och med anknytning till jordbruket finns t ex Måns skellesmid, som tillverkade koskällor till djuren i stadens hagar, Sone hovslagare, Nils och Karl sadelmakare och Per dikare (Kraft 1976, s 330ff).

Stadens jordar var uppsplittrad i otaliga ägotlotter, både åker, äng och hagar. De ägdes av staden, av enskilda borgare, eller av någon institution t ex domkyrkan eller hospitalet. Uppgifter från 1700-talet visar att den areal hagmarker som tillhörde staden inte räckte för stadsbornas behov. Många kunde endast lösa frågan om bete genom att mot betalning låta djuren beta på närliggande byars marker. Redan i slutet av 1600-talet finns uppgifter om att borgarna ville nyttja kronoparkerna i närheten till bete. ”De (stadsborna) gjorde gällande, att de sedan urminnes tider hade åtnjutit denna förmån” (Lindberg 1976, s 140). Det verkar som att de stadsbor som inte ägde eller brukade så mycket jord kan ha köpt spannmål av övriga borgare, inte bara från omgivande landsbygd (Björklund 2003 s 48f). Det finns exempel från Linköping att människor blivit beviljade burskap trots att de uppgivit att de ska livnära sig på enbart jordbruk, dock är detta undantagsfall (Lindberg 1976, s 136).

I Linköping fanns stadens jordar norr, väster och söder om själva stadsbebyggelsen, i öster bildade Stångån gräns. Jorden bestod till största del av åkermark. Utifrån kartan 1639 kan man konstatera att marken var uppsplittrad i särhågnade vretar istället för gården (som var vanligast på landet), vilket medförde mycket långa sträckor staket som krävde stor arbetsinsats att underhålla (jfr gården och gärdeslag på landsbygden för att minska antalet gärdesgård). Det förkom enstaka större åkrar. Det fanns även några större ängar och beteshagar. Även ängs- och hagmarken var uppsplittrad på många små delar, något som inte var topografiskt betingat utan kan t ex ha berott på ägarförhållanden. Någon utmark fanns inte (Borna Ahlkvist & Tollin 1994, s 72f).

Vid kartstudier kan man se, att stadsjorden har förändrats. På 1696 års tomtkarta ser man, att staden har expanderat på det som var åker på 1639 års karta. Troligtvis har även stadens inre organisation förändrats vid expansionen. På 1696 års karta ligger alla kålgårdstomter i de yttersta kanterna av staden, inga ligger längre in bland bebyggelsen. Det finns en skriftliga uppgift om en pantsatt ”kålgård och lötlott” år 1366 (Kraft 1976, s 211). Denna borde ha funnits i den medeltida staden, men på kartan finns inga kålgårdar längre in i staden. Hypotetiskt kan man anta att kålgårdarna har varit placerade i utkanten av staden, och när staden expanderat har kålgårdarna bebyggts och nya kålgårdar tagits upp i den nya utkanten.

Under 1990-talets senare hälft har arkeologerna vid Östergötlands länsmuseum genomfört en serie arkeologiska undersökningar i det äldre Linköpings ytterområden. Ett projekt har bedrivits kring *Linköpings utkantslager*, med syfte att studera och problematisera de tjocka och homogena, men ställvis fyndrika lager, som finns i stadens ytterområden. En nyligen publicerad artikel presenterar projektet (Björkhager et al 2004). Tidigare har utkantslagren tolkats utslutande som odlingsmark och de påträffade artefakterna som avfall, vilka följt med gödsel från stadsgårdarna, ut på stadens jordar (ex på denna tolkning är kv Brevduvan 1987-89, se Feldt & Tagesson 1997).

I samband med de arkeologiska undersökningarna i Bastuplan och kv Drabanten (Magasinstorget) kunde äldre bebyggelse lämningar konstateras, inom områden som var belägna utanför det stadsbebyggda området enligt 1600-talskartorna. Detta har lett till en ökad arkeologisk aktivitet inom ett närområde utanför detta stadsbebyggda område under senare år, exempelvis kv Baggen, kv Artemis och Gröngatan/Slottsgatan m fl. Gemensamt för dessa undersökningar är att ett tjockt och homogent kulturlager kunnat dokumenteras, som saknat stratigrafi, men med iakttagbara fyndhorisonter.

Artikelförfattarna kommer till den slutsatsen att dessa lager genom sin tjocklek gör det troligt att det inte enbart skulle röra sig om odlingslager. Den tydliga fyndstratigrafin anses spegla en aktivitet i form av ”avsatta lager på plats”. Deras hypotes lyder: ”Den rimligaste förklaringen bör vara att den medeltida stadskärnan varit omgiven av en gles gårdsbebyggelse som genom sina olika aktiviteter åstadkommit utkantslagren” (Björkhager et al 2004).

Artikeln är viktig på så sätt att den fokuserar på den medeltida och tidigmoderna stadens ytterområden och söker problematisera såväl stadsbebyggelsens utbredning

som stadens förhållande till sitt närmaste omland. Det kan dock finnas andra alternativa tolkningar.

Det bör i detta sammanhang framhållas att stadsbebyggelsen alltid är kopplad till en juridisk tomt. Flera av tomterna enligt 1696 års karta är ladugårds- eller kålgårdstomter, dvs utan gårdsbebyggelse. Att det skulle ha funnits medeltida bebyggelsestomter utanför dessa, som ödelagts och återgått till att bli stadsjord, förefaller otroligt. Den bebyggelse som identifierats i de ovan anförda undersökningarna har visserligen legat utanför stadstomterna enligt 1696 års karta, men kan förklaras som bebyggelse dels i franciskankonventets närhet, dels som äldre lador och förrådsbyggnader.

Det förefaller rimligt att det på stadens jordar har funnits enklare byggnader av olika karaktär, men dessa ska inte förväxlas med tomter och gårdar och kan knappast ge upphov till någon större kulturlageravsättning. Några konkreta spår av en gles gårdsbebyggelse kring stadskärnan bör vi inte förvänta oss.

- Sammanfattningsvis kan sägas att begreppet stadens jordar hittills inte beaktats i någon större utsträckning, vare sig i svensk stadsarkeologi i allmänhet eller i Linköpingsforskningen i synnerhet. Flera av de teman vars bakgrund har tecknats ovan är centrala inför det fortsatta arbetet i kv Eddan. Ett projekt kallat Stadens utkantslager som bedrivs vid Östergötlands länsmuseum har nyligen presenterats. Dess huvudtes, att de tjocka homogena utkantslagren ska tolkas som bebyggelseindikerande kan dock ifrågasättas.

Förutsättningar inför förundersökningen.

Av det ovanstående framgår dels att undersökningsområdet ligger i ett område i den medeltida och tidigmoderna stadens utkant. Den arkeologiska kunskapen om kulturlager och bebyggelse lämningar under dagens markyta är däremot i det närmaste obefintlig. Uppgifter om tidigare bebyggelse inom kvarteret tyder dock på att vi kan förvänta oss att lämningar från äldre tider finns i hög grad bevarade.

Den arkeologiska potentialen i undersökningsområdet har i utredningsrapporten och i undersökningsplanen sammanfattats i fem olika brännpunkter.

- Tomt och gård och det medeltida och tidigmoderna Linköpings utkant.
- Det medeltida franciskankonventet och dess omedelbara närområde.
- Gränser i den medeltida och tidigmoderna staden.
- Trädgårdsarkeologi på stadsgårdar och kålgårdar.
- Stadens jordar.

Förundersökningsresultat.

Förundersökningen omfattade fyra veckors fältarbete med två arkeologer samt grävmaskin. Det övergripande målet var att med hjälp av sökschakt täcka in samtliga äldre tomter över undersökningsytan, för att kunna studera bevarandegrad och

kulturlagrens karaktär, i enlighet med målsättningen och de fem problemområdena ovan.

Bevarandesituationen

Totalt grävdes 6 längre schakt samt en mindre provgrop. Schakt 1 och 4 var belägna i öst-västlig riktning utmed Trädgårdsgatan, med syfte att fånga den gatunära bebyggelsen, liksom att studera bevarandesituationen, där kulturlagren förväntades vara som mest störda av senare byggnation. Schakt 2 och 3 grävdes i den östra delen av undersökningsytan, schakt 2 i den tidigare tomt 20 och schakt 3 i den äldre tomt 21. Schakt 5 grävdes med syfte att studera det inre av tomterna utmed Djurgårdsgatan, liksom förhållandet mellan tomtmark och åker i UO:s södra del. Detta schakt kom dock att hamna i tomt 23, medan den södra delen fångar åkermarken söder om tomterna.

Schakt 6 grävdes parallellt med Djurgårdsgatan, med syfte att få en bild av bevarandegraden för dessa tomters mer gatunära delar. Läget för detta schakt bestämdes av det faktum att ett större stråk av elkablar, bl a en starkströmskabel, ligger i den nuvarande trottoaren invid Djurgårdsgatan. Schakt 6 grävdes så nära detta stråk som möjligt. Schakt 7 grävdes alldeles invid denna kabelmatta, under överinseende av personal från Linköpings kraftnät, för att studera kablarnas nedgrävningsdjup.

Detaljerade uppgifter om sökschakten, kulturlager och konstruktioner, samt uppgifter om fynd och provrutor finns i bilaga. I detta sammanhang kan det konstateras att bevarandegraden i den östra delen av ytan var generellt god. Inom tomt 20 och 21 finns dock minst två källarförsedda byggnader utmed Trädgårdsgatan som har förstört äldre kulturlager, liksom vissa djupgrävda äldre rörschakt. För övrigt är bevarandesituationen god, även sekelskiftesbyggnader utan källare har högst marginellt stört äldre kulturlager.

I schakt 4 och 5 visade det sig att äldre kulturlager verkar vara kraftigt nerschaktade, sannolikt i samband med anläggandet av busstationen på 1940-talet. Asfalten var i denna del mycket tjock och under detta fanns ett 0,4-0,5 m tj bärager i form av stora sprängstenar, en typ av äldre förstärkning som kan sättas samman med anläggandet av busstationen. Odlingslager och raseringslager var i dessa schakt tunnare än i östra delen.

Schakt 6 gav en delvis annan bild av stratigrafien i västra delen, med partier av tämligen tjocka och välbevarade, delvis stratifierade, kulturlager. Det är oklart hur denna skillnad mellan schakt 4-5 och schakt 6 ska tolkas, möjligen betyder detta att det finns en verklig skillnad i kulturlagerbild, som inte enbart kan förklaras i olika bevaringsförhållanden.

Busstationsbyggnaden från 1940-talet var 12 m bred och har förstört stora ytor i de centrala delarna av västra området. En större störning för brunnar söder om stationen visar att vi kan förvänta oss ytterligare partier av helt bortschaktade kulturlager. Området närmast Djurgårdsgatan har endast kunnat undersökas i mindre omfattning

pga ett omfattande kabelstråk i den nuvarande trottoaren. Schakt 7 tyder på att elledningarna har grävts ner på ett djup om 1,2 m, vilket har förstört kulturlagren.

- Sammanfattningsvis har förundersökningen visat att kulturlagren är tämligen välbevarade i hela den **östra delen**, trots enstaka yngre byggnader med grundläggning som förstört kulturlagren. Detta innebär att möjligheterna att studera bebyggelse och odling är goda i denna del. I den **västra delen** är bevarandesituationen sämre, med grundläggning för busstationen och till den hörande störning samt ett omfattande kabelstråk utmed Djurgårdsgatan. Detta innebär att tämligen stora ytor är förstörda framför allt ut mot Djurgårdsgatan, vilket minskar möjligheten att studera tomt- och bebyggelsestrukturens gatunära del. Bebyggelsens inre delar, liksom odlingslager, beräknas dock finnas bevarad i viss omfattning, vilket innebär möjligheter att besvara delar av de frågeställningar som uppställts.

Stratigrafi.

Kulturlagersituationen var tämligen heterogen över undersökningsytan.

Tomt 20 längst i öster har en stratigrafi som störs av en yngre byggnad i hörnet av Apotekaregatan och Trädgårdsgatan. I övrigt har inte den senare bebyggelsen stört kulturlagren i någon större omfattning.

I norra delen ut mot Trädgårdsgatan finns en stratigrafi med ett äldsta odlingslager (L 1/10, 1/13) som var upp till 0,3 m tj. I anslutning till detta odlingslager fanns spår av aktivitet i form av ett fyndförande lager (L1/11 och 1/12) som innehöll rikligt med djurben. Det kan sannolikt hänföras till en aktivitetsnivå före odlingslagret och antyder en närvaro av äldre aktivitet på platsen före bebyggelseetableringen. Ovan detta fanns ett bebyggelseskikt i form av ett utjämningslager (L1/7) tolkat som gårdsyta samt bebyggelselämningar i form av husgrunder (266, 298). Fyndmaterialet i detta lager tyder på att detta kan hänföras till bebyggelseetableringen vid 1700-talets mitt. Ett närmare studium av kartan från 1757 visar dock att denna del upptogs av Trädgårdsgatans fortsättning mot SO, och att de dokumenterade lämningarna därför bör vara av senare datum.

I tomtens södra del finns ett tjockt och homogent odlingslager i schakt 2 (L2/3). Detta lager har även uppmärksamats vid en tidigare undersökning av läns museet (Tagesson 1992). Lagret var mellan 0,5-0,8 m tj och till synes helt homogent. Provruta 3 visar dock att fyndmängden skiljer sig åt i de olika sticken, vilket antyder att det finns en fyndstratigrafi i lagret.

Tomt 21 verkar inte ha påverkats i någon större utsträckning av den senare bebyggelsen, vare sig gatuhuset eller det N-S orienterade gårdshuset. I norra delen ut mot Trädgårdsgatan finns en delvis avvikande stratigrafi jämfört med tomt 20, omfattande två olika odlingslager (L1/3 och 1/5) skiljda åt av ett påfört lerigare lager melerat med vit sand och humuslager och uppenbarligen ej odlat. Detta kan möjligen tolkas som ett utjämningslager, vars syfte dock är oklart.

Under eller i anslutning till det äldsta odlingslagret fanns en grop med felbränt tegel (260) vilket tyder på en närvaro av äldre aktivitet i denna del.

I norra delen av schakt 3 fanns en avfallsgrop (533) som antogs höra ihop med den äldsta bebyggelseetableringen på 1700-talet. Några spår efter byggnader eller kulturlager efter detta bebyggelseskede kunde dock inte iaktas.

I södra delen av schakt 3 blev odlingslagret gradvis tunnare än i den norra delen, ca 0,6 m ner till 0,2 m i schaktets södra del. Odlingslagren var tydligt stratifierade fram till en markant stolpe (505), för att därefter utgöra ett tunt och helt homogent odlingslager. Detta skulle kunna indikera att vi har att göra med en skillnad i olika aktiviteter norr och söder om denna gräns.

Tomt 22 omfattas endast av en störning för det yngre gatuhuset, i övrigt saknas schakt i denna del.

Tomt 23 har en relativt välbevarad stratigrafi, på så sätt att den yngre bebyggelsen inte verkar ha förstört äldre kulturlager. Schakt 4 ut mot Trädgårdsgatan har endast tunna kulturlager bevarade. Odlingslagren (4/3, 5/4, 5/12,13 och 5/26) är dock överlagrade av ett tunt raseringslager, vilket möjligen antyder att det även tidigt varit en betydligt mindre kulturlagerbildning i denna del av undersökningsområdet.

Tomt 61 verkar ha påverkats kraftigt av den sena busstationen, mellersta och södra delarna av tomten är sannolikt helt förstörda. Kulturlagerbildningen är i övrigt splittrad, i schakt 4 ut mot Trädgårdsgatan är de mycket tunna (liksom i tomt 23 schakt 4) medan de inom bevarade ytor i schakt 6 är betydligt tjockare. Eftersom odlingslagret 4/3 överlagras av ett tunt raseringslager 4/4 antyder detta att kulturlagerbildningen även i denna del av ytan varit ytterst begränsad. I schakt 6 är kulturlagerbildningen helt annan, med ett 0,5 m tjockt homogent odlingslager (L6/3) i norra delen.

Tomt 62. I södra delen var det äldsta odlingslagret (6/3, 6/12, 13) tunnare än i schaktets norra del, men något mer stratifierat. Några sandlinser (L6/6, 5a) antyder någon form av äldre aktivitet, möjligen en gårdsyta. Av sentida datum är stenpackningen eller fundamentet 1062, som sannolikt utgör delar av den byggnad som finns på 1914 års karta. Under denna konstruktion fanns lager 6/8 som möjligen hör till ett äldre bebyggelseskede.

Tomt 63 berördes endast till en mindre del i schakt 6:s södra del. Stratigrafin tycks dock påminna om förhållandet i tomt 62, med odlingslager 6/12 och 6/13 och därovan ett humöst fyndförande lager 6/16, samtida med lager 6/8 i tomt 62. I och under detta lager hittades en liten stenkonstruktion som sammantaget skulle kunna indikera en närvaro av en bebyggelsehorisont ovan odlingslagret och under den senaste bebyggelsen.

- Sammantaget har förundersökningen visat att det finns äldre kulturlager i så gott som samtliga delar av undersökningsytan, framför allt i de östra delarna. I de västra delarna är kulturlagren delvis tunnare, delvis förstörda av aktiviteter i

anslutning till busstationen. Kulturlagren omfattar främst olika typer av odlingslager, men det finns även bebyggelseindikerande kulturlager över ytan, dock i mindre omfattning. Förutom kulturlager har ett tämligen stort antal anläggningar och konstruktioner dokumenterats, såsom diken, gropar, stolphål och odlingsspår, se nedan.

Bebyggelse.

Andelen påträffade bebyggelselämningar är inte stort, men man måste samtidigt betänka de stora ytorna och de begränsade schakten. Det yngsta bebyggelseskedet, vilket framträder på 1914 års karta, kan beläggas i samtliga tomter, antingen i form av källare eller som kraftig fundamentering för gatuhusen i tomt 20 och 22, vilket har spolierat äldre kulturlager. I samtliga tomter har ytterligare rester efter denna bebyggelse kunnat iakttas i form av golv, syllar, grundmurar till bebyggelse, vilket dock inte har påverkat äldre kulturlager i nämnvärd grad. Ett stenfundament i tomt 62 har uppmärksamats (1062), liksom golvet i ett gårdshus i tomt 21. Det arkeologiska värdet av dessa byggnadslämningar diskuteras vidare i nästa avsnitt.

Från en äldre period finns lämningar efter husgrunder och fyndförande kulturlager i östra delen av undersökningsytan direkt under de sena raseringslagren, vilka kunnat dateras till 17- eller 1800-talet och sannolikt hör ihop med bebyggelseetableringen på tomterna utmed Trädgårdsgatan. Dessa tycks framför allt vara tydligast och bäst bevarade i norra delen av tomt 20. I tomt 21 är bevarandegraden oklar, möjligen kan en liten rest i provruta 2 visa på förekomst även väser om tomtgränsen till tomt 20. I V delen av tomt 21 finns en avfallsgrop som sannolikt hör till detta skede. Möjligheten att kunna studera etableringsskedet vid 1700-talets mitt framstår därmed som tämligen god.

Spår av äldre bebyggelse eller aktiviteter, förutom odling och gränsmarkeringar (se nedan), förekommer främst indirekt. I västra delen finns exempel på kulturlager som kan tolkas som gårdsytor, både i tomt 62 och 63. Schakt 6 är beläget tämligen långt indraget från gatan, vilket kan betyda att huvuddelen av bebyggelsen på de på 1696 års karta bebyggda tomterna har legat väster om detta schakt. Möjligheten att denna bebyggelse skulle kunna finnas bevarad i någon större utsträckning verkar mindre sannolik, med tanke på de stora störningarna kring busstationen samt kabelstråket ut mot Djurgårdsgatan. Det bör i så fall röra sig om rester efter gårdsytor och enskilda byggnader, medan bebyggelsestruktur och rumsbildning sannolikt är svårare att få något grepp om.

I övrigt har ett antal anläggningar, såsom gropar och stolphål hittats. Huvuddelen av detta utgör sannolikt rester efter olika hägnader. Det ska dock inte uteslutas att en del av detta kan vara bebyggelserelaterade. En grop i norra delen visade sig innehålla felbränt tegel (260), vilket möjligen skulle kunna knytas till franciskanernas tegeltillverkning.

Två konstruktioner kan möjligen ha en äldre datering – en kokgrop (926) med skörbränd sten samt en grop med mörk humus och några skörbrända stenar (1068). Det är inte otänkbart att dessa visar på en närvaro av en förhistorisk aktivitet

och/eller bosättning och att i så fall ytterligare av de odaterade groparna och stolphålen kan visa sig ha en förhistorisk datering.

- Sammantaget kan de dokumenterade resterna efter bebyggelse härröra från olika perioder, där främst de östra tomternas bebyggelseetablering under 17-1800-talet kan påvisas, medan de västra tomternas bebyggelse ut mot Djurgårdsgatan endast indirekt har kunnat påvisas i form av gårdsytor. Möjligheten att studera dessa tomter antas vara begränsad genom störningarna för busstationen. En stor osäkerhetsfaktor är hela den västra ytan ut mot Djurgårdsgatan och under dagens trottoar, där schakt 7 antyder att det stora kabelstråket i denna del har förstört äldre kulturlager. Frånsett dessa störningar antas stora delar av gårdarna utmed Djurgårdsgatan ha intakta kulturlager i sina inre, östra delar.

Odling.

Spåren av odling består framför allt av homogena humösa kulturlager som tolkas som odlingslager samt årderspår. Odlingslagren har kunnat dokumenteras i samtliga schakt. Stratigrafin i de olika tomterna skiljer sig dock åt vad det gäller odlingslager, från tjocka till synes ostratifierade lager i tomt 20 och delar av tomt 61, medan lagren i tomt 21, 62 och 63 är stratifierade. Dessa består av flera olika odlingslager, med mellanliggande sandiga eller leriga lager, vilka tycks indikera aktiviteter av annat slag.

Odlingslagren i södra delen av tomt 21 (schakt 3) samt i de östra delarna av tomt 60 och i tomt 23 är dock betydligt tunnare. Det har ovan diskuterats om detta skulle kunna ha någonting med senare avschaktning av kulturlagren i vissa delar, framför allt i anslutning till busstationen i väster. Denna tolkning verkar dock mindre sannolik, eftersom det inte finns några tydliga tecken på avröjningar samtidigt som det i de flesta fall finns raseringslager ovan de tunna odlingslagren.

Årderspår finns dokumenterade i tre olika delar av undersökningsområdet. Årderspår finns dels i västra delen av schakt 4, dvs i tomt 61:s norra del. Detta skulle kunna tolkas så att tomten har utgjort odlingsmark innan den blivit bebyggd, senast på 1600-talet. En samling årderspår finns även i södra delen av schakt 4, dvs i åkermark utanför tomtgränserna på 1600-talskartorna. Därtill finns årderspår även i södra delen av tomt 21, vilket på samma sätt bör tolkas så att tomt 82 på 1696 års karta odlats innan den blev utlagd som trädgård.

Nedan kommer fenomenet med de tjocka till synes homogena odlingslagren att diskuteras vidare. Här ska dock understrykas att odlingsytorna tycks kunna behandlas på olika sätt. Stratigrafin i tomt 21 bör tyda på att odlingsytan fått en annan funktion ett tag, för att sedan återigen nyttjas för odling. Informationen från samma tomt 21 visar också att möjligheten att upptäcka stratigrafin i de till synes homogena lagren underlättas av närvaron av sandlinser och nedgrävningshorisonter för ex stolphål, som i fallet i schakt 3, vid stolpen 505. På samma sätt har det framgått av stickgrävningen av provruta 3 i södra delen av schakt 2, att det till synes homogena odlingslagret är fyndstratifierat.

Fig 4a Dike 951 från SV. **4b** Schakt 4 mot Ö. **4c** Dike 750. **4d** Dike 803. **4e** Schakt 6, N delen.

- Sammanfattningsvis har odlingslager av olika karaktär identifierats i stora delar av undersökningsytan. Spåren av odling är av olika slag och understryker därmed att de olika ytorna brukats och nyttjats på olika sätt, något som kommer att diskuteras vidare nedan. Det bör poängteras att dessa resultat utgör en väsentlig ökning av kunskapsläget inom ett arkeologiskt fält som är hittills endast litet belyst.

Gränser.

Gränser kan spåras direkt genom förekomsten av diken och rännor samt staket och hägnader, indirekt genom förekomst av byggnader och kulturlager. Dessa gränser kan sedan jämföras med de tomtgränser som finns på de historiska kartorna. Främst är det kartorna från 1696, 1757 och 1914 som har använts. För dessa kartor finns dock tolkningsproblem, när man vill diskutera och tolka äldre tomtgränser. Rektifieringen av kartan från 1696 bygger på en jämförelse med dagens primärkarta samt information från arkeologiska undersökningar (se Tagesson 2002 s 82). Kartorna från 1757 och 1914 har utförts av Peter Zetterlund UV Öst i samband med det nu aktuella arbetet, med utgångspunkt från den moderna primärkartan. Dessa kartor överensstämmer dock inte helt med varandra och det ska understrykas att respektive rektifierad kartbild är en tolkning, som måste användas med stor försiktighet då vi diskuterar överensstämmelse med detaljerade arkeologiska observationer.

Tomt 20 och 21 åtskiljs av en tomtgräns på de äldsta kartorna som överensstämmer med den moderna gränsen mellan kv Eddan 8 och 9. En intressant iakttagelse är att det än idag finns en trädrad planterad just i denna tomtgräns. Gränsen mellan tomterna framgår även i schakt 1, där husgrunden 266 har antagits ligga invid denna tomtgräns. Husgrunderna i schakt 1 (266, 298) har antagits kunna dateras till 17- eller 1800-talets äldsta bebyggelseetablering. Enligt 1757 års karta är tomten indragen mot söder och ytan upptas av Trädgårdsgatan. Först senare har tomt 20 fått sin nuvarande sträckning, vilket bör betyda att de dokumenterade husgrunderna bör vara senare än 1700-talet.

I tomt 21 hittades två mindre diken i schakt 3. Det ena diket (392) var 0,7 m br och 0,2 m djupt, nedgrävt i sterilen och belägen under äldsta odlingslagret. Det tycks vara orienterat i Ö-V riktning. 6 m söder om detta hittades ytterligare ett mindre dike (932), endast 0,35-0,5 m br och 0,1 m dj och således tämligen osäkert. Strax söder om detta hittades ett kraftigt stolphål, med bevarad stolpe (505), vars nedgrävning stratigrafiskt gick att koppla till ett lagertilje mellan äldsta och yngsta odlingslagret.

Preliminärt har denna kraftiga stolpe tolkats som delar av tullstaketet, antingen från 1620-talet eller 1700-talets början. Den är dock belägen 9 m norr om tomtgränsen enligt 1696 års karta. Även dikena ligger inom tomt 21 (nr 82 enligt 1696 års karta). Om tolkningen är riktig att detta skulle kunna röra sig om tullstaketet resp tomtens sydgräns betyder detta sannolikt att tomtgränsen ursprungligen varit belägen längre mot norr än vad som framgår av kartorna. En alternativ tolkning är att stolpen i stället är en tomtgräns i N-S riktning. De mindre dikena skulle möjligen kunna tolkas

som en inre uppdelning av kålgården/trädgården i mindre odlingsytor, alternativt äldre åkerdiken från tiden före tomtetableringen.

I södra delen av tomt 23 hittades ett mindre och endast delvis bevarat dike (1115) i Ö-V riktning och i anslutning till detta även två stolphål (1238, 200004). Invid stolphålen fanns en del sten samt en ansamling av fynd i form av stora djurben. I anslutning till detta hittades även en grund ränna (913) i N-S riktning, som visserligen var otydlig, men som möjligen skulle kunna vara rester av en tomtgräns. Dessa konstruktioner är belägna i ett område som omfattar tomtgränsen i söder samt den N-S tomtgränsen mellan tomterna 23 och 61 enligt 1757 och 1914 års kartor.

På 1696 års karta ligger dock den västra kålgårdstomtens SV hörn mer dragen mot NO. Differensen är ca 5 m, men det är fullt möjligt att detta kan röra sig om ett mätningsfel. Är denna tolkning riktig skulle det betyda att 1696 års tomtgränser bör justeras och dras mot SV. Alternativet är att 1696 års tomtgränser ändrats under 1700-talet, möjligen i samband med bebyggelseetableringen. Att det trots allt rör sig om mätnings- och framför allt vinkelfel på 1696 års karta, tyder tomterna 78 och 79, vilka i stort sett är lika stora som tomt 62 och 63 på 1914 års karta, men har en kraftigt avvikande vinkel i förhållande till Djurgårdsgatan.

I mellersta delen av tomt 23 framkom ett svårtolkat dike (1007), vilket hade olika karaktär i Ö och V delen av schakt 5. Läget för detta dike långt in på den gamla kålgårdstomten, skulle kunna jämföras med de båda dikena i schakt 3 (392 och 432) i ett liknande läge långt från tomterna sydgräns. Möjligen har vi här att göra med inre indelningar inom kålgårdstomterna.

I norra delen av tomt 61 och 23 hittades en ansamling av stolphål (605, 613, 620, 629, 635, 741 och 793), vilka möjligen skulle kunna tolkas som rester efter hägnader som utgjort en del av gränsen mellan de båda tomterna. Denna yta överensstämmer väl med tomtgränsen enligt 1757 och 1914 års kartor, medan gränsen enligt 1696 års karta är belägen 1-3 m öster om dessa stolpar, något som sannolikt kan bero på ett mindre mätnings- eller rektifieringsfel.

Slutligen bör det nämnas att det framkom spår av diken eller bäckfårar, vilka sannolikt ska tolkas som naturliga och ej grävda. I schakt 4 hittades två diken (764 och 780). Dessa var fyllda med tydligt vattenavsatta lager och hade en orientering som helt avviker från det senare tomtsystemet. Strax väster därom hittades ytterligare en bäckfåra eller dike (750) i NV-SO riktning, vilket skulle kunna ha sin fortsättning i en liknande bäckfåra i schakt 5 (955). Gemensamt för dessa bäckfårar att de har en avvikande orientering jämfört med övriga diken som diskuterats ovan. Vidare har de i flera fall en fyllning med vattenavsatta lager som visar att de varit vattenförande samt ofta en djupare V-formad profil, medan de grävda ägodikena har en flackare profil.

- Sammantaget framgår det av förundersökningens fynd av tomtediken och hägnader, att detta är ett material som kan ge viktig information om ägo- och brukningsförhållanden i samband med en slutundersökning.

Täktgropar?

Slutligen hittades tre stora diken eller gropar i schakt 4 och 5, dvs tomt 23. Det först undersökta var 803 i schakt 4. Diket var 3,5 m br och ca 1 m dj och nedgrävt genom kompakt blålera. Anläggningen var lika bred i södra som norra delen av schaktet, med en tydlig och tämligen vertikal nedgrävning i Ö delen, medan den västra nedgrävningskanten var mera flack. Fyllningen bestod av i botten blålera uppblandad med humus, därovan flera lager med fet humus och ris och flis.

I schakt 5 hittades en liknande grop (1093), ca 3,5 m diam och 0,9 m djup, med liknande brant nergrävningskant i N delen och flackare i södra delen. Denna anläggning visade sig ha en begränsning i schaktet mot Ö och därmed rör det sig helt klart om en avgränsad större grop.

Drygt 5 söder därom hittades ytterligare en liknande nedgrävning 951. Denna var 3,5 m bred i V delen och minst 6 m bred i Ö delen av schaktet. Djupet varierade mellan 1,0-1,2 m. På samma sätt som de båda övriga var den norra nedgrävningskanten närmast lodrät medan den södra var betydligt flackare.

Vid undersökningstillfället diskuterades olika tolkningar av dessa stora nedgrävningar. En jämförelse av groparna med motsvarande i Vadstena och Skänninge ger vid handen att en tolkning möjlig att det skulle kunna röra sig om ett större ägodiken, t ex stadsdike. Läget i stadens utkant skulle inte motsäga en sådan tolkning (jmf Hedvall 2002). Något stadsdike är däremot inte känt för Linköpings del och flera detaljer i groparna gör en sådan tolkning mindre trolig. Den olikstora bredden i 951 och framför allt 1093 visar att det rör sig om stora nedgrävningar eller gropar, knappast diken. Likheterna i bredd, nedgrävningsdjup och en rak och en flack nergrävningskant tyder dock på att de har en gemensam funktion. Knappast någonting i vare sig stratigrafi eller fyndmaterial visar på en närmare datering. En tolkning skulle kunna vara att det rör sig om täktgropar, för exempelvis lera.

- Sammantaget hittades tre större diken eller gropar, av samma djup och karaktär, som sannolikt ska tolkas som stora täktgropar, för exempelvis lera. Dessa var tydligt koncentrerade till undersökningsytans mellersta del.

Diskussion och arkeologisk potential.

I detta avsnitt kommer resultaten från förundersökningen att diskuteras i förhållande till målsättningen, den nuvarande kunskapsbilden samt potentialen för en framtida slutundersökning. Detta resonemang bör ses i ljuset av den totala arkeologiska situationen i Linköping, där äldre kulturlagren till stor del redan är utschaktade och där vi knappast kan förvänta oss större arkeologiskt välbevarade områden. Därtill antas de bevarade kulturlagren i kv Eddan spegla en zon av den äldre stadskärnan i Linköping som tidigare knappast alls har berörts vid arkeologiska undersökningar.

Tomt och gård och det medeltida och tidigmoderna Linköpings utkant.

Den arkeologiska kunskapen kring den medeltida och tidigmoderna staden Linköpings ytterområden är begränsad. Det råder stora oklarheter kring den medeltida stadens bebyggelsemässiga utsträckning i detta område. Vidare finns det dålig kännedom om förhållandet mellan juridiska tomter, såsom de framgår av kartmaterialet från 1600-talet, och dess bebyggelsemässiga innehåll. I hur stor utsträckning var de tomter och gårdar som finns på kartorna verkligen bebyggda? En tomt i en stad är inte bara en tomt där bostads- och ekonomibyggnader återfinns. En tomt kan även vara en ladugårdstomt, en tomt för en lada, för trädgårdar och ett exempel från 1696 års karta, en äng. Detta bör uppmärksammas vid fortsatta arkeologiska undersökningar.

Vi har idag en viss generell, om än i enskildheter begränsad, kunskap om tomter och gårdar i Linköping. Bebyggelseetableringen under medeltiden och den reglering och bebyggelsemässiga expansionen under senmedeltiden är dokumenterad i ett antal arkeologiska undersökningar och skriftligt källmaterial. En del av dessa tomter och gårdar har även kunnat knytas till domkyrkans prebenden. Utvecklingen under 1500-talet och 1600-talet finns antydd i några undersökningar. En ny expansion under 1600-talet har dokumenterats fr a i kv Brevduvan. Denna tidsperiod är dock generellt mycket sämre belagd (Feldt & Tagesson 1997, Tagesson 2002).

Inför förundersökningen ställdes flera centrala frågor till arkeologin i kv Eddan, en undersökningsyta i ett strategiskt läge i staden, med möjlighet att fånga den medeltida och tidigmoderna stadens expansion. Det framhölls att gårdarna utmed Djurgårdsgatan kan rymma olika tidsskikt, som avtecknar sig i tomternas form och orientering. Möjligheten framhölls vidare att kunna studera flera hela tomter i ett socialhistoriskt perspektiv.

Resultatet från förundersökningen visar att kulturlagren i framför allt den västra delen är till vissa delar förstörda. Framför allt antas den gatunära zonen samt den södra delen av tomt 61 vara utschaktad. Däremot finns det fortsatt möjlighet att undersöka bebyggelsekronologi och tomtstruktur för de inre delarna av tomt 62-63 samt sannolikt även den norra delen av tomt 61. Bevarandesituationen i de östra delarna är däremot betydligt bättre, vilket möjliggör en undersökning av bebyggelseetableringen på de äldre kålgårdstomterna under 17- och 1800-talen, dvs tomterna 20-23.

- Sammantaget ska det understrykas att de uppställda frågeställningarna kring den medeltida och tidigmoderna stadens framväxt och bebyggelsens förändring i detta område, liksom frågor kring tomt- och social struktur i utkanten av staden, är mycket centrala och knappast alls har berörts i tidigare forskning i Linköping. Detta innebär att även om förundersökningen visat på svårigheter att heltäckande belysa dessa frågor på a bevarandesituationen i de västra delarna, anser undertecknade att detta tema har fortsatt stora relevans inför det kommande arbetet.

Det medeltida franciskankonventet och dess omedelbara närområde.

Franciskankonventets område har nyligen identifierats som identiskt med kronohospitalets område, vilket ligger direkt öster om undersökningsområdet. Sannolikt ligger kv Eddan helt utanför konventsområdet. Det ska dock understrykas att bebyggelse och aktiviteter som kan hänföras till konventet kan ha avsatt spår även i dess närområde.

Vid de arkeologiska undersökningarna på Bastuplan 1998 kunde läns museets arkeologer dokumentera bebyggelse lämningar från medeltiden i ett område som låg utanför tomt- och gårdsmark enligt 1600-talskartorna. Detta föranledde en tolkning av att det skulle röra sig om en stadsbebyggelse utanför det kända stadsområdet. Bebyggelse lämningarna ligger dock orienterade mot den gata som utgör franciskankonventets östgräns och tillsammans med fyndmaterialet antyder att aktiviteterna bör kunna kopplas till konventet (Ohlsén & Ternström 2001, Tagesson 2002 s 413 ff., Björkhager et al 2004).

Möjligheten att kulturlager och lämningar som kan relateras till franciskankonventet finns bevarade i området väster om konventet bör således uppmärksammas. Vid förundersökningen hittades inga lämningar som direkt kunde knytas till konventet. Indirekt skulle fyndet av en avfallsgrop med felbränt tegel, liksom närvaron av tegelkross överallt i odlingslagren, kunna tolkas i termer av närheten till konventet och dess aktiviteter. Delar av fyndmaterialet i kulturlagren skulle kunna sättas samman med det närliggande konventet, vilket undersökningen vid Bastuplan har visat. Vidare skulle man kunna diskutera i vad mån odlingsytorna och kålgårdarna inom området haft någon koppling till den stora religiösa institutionen i stadens södra del.

- Sammantaget finns det således ingenting i förundersökningen som direkt kan kopplas till franciskankonventet. Närvaron av tegelkross i kulturlagren och en grop med felbränt tegel skulle dock kunna förklaras med närheten till konventet. Inför en kommande slutundersökning bör uppmärksamhet riktas på övriga anläggningar och fynd i kulturlagren, liksom odlingsytorna i sig, som möjligen kan ha ett samband med det närliggande konventet.

Gränser i den medeltida och tidigmoderna staden.

Undersökningsområdets läge i stadens utkant ger goda möjligheter att studera juridiska och sociala gränser i ett långtidsperspektiv. Detta forskningsfält har tidigare uppmärksamrats i olika sammanhang i den östgötska arkeologin (Hedvall 1997, Ericsson 2004 msk).

De enskilda tomterna har sannolikt markerats med gränser under olika tider, vilket bl a kunnat studeras i kv Brevduvan (Feldt & Tagesson 1997). Mellan tomter, kålgårdar och stadens jordar har sannolikt funnits fysiska gränser. Slutligen har stadens staket gått igenom undersökningsområdet, framför allt belagt genom 1734 års karta. Sannolikt har detta staket föregåtts av ett äldre från 1600-talet. Stadens staket har tidigare påträffats och dokumenterats i flera undersökningar (Björkhager et al 2004),

men förhållandet mellan en äldre och en yngre tullstaket är fortfarande oklar. Slutligen ska framhållas möjligheten att påträffa franciskankonventets äldre gräns. Ett större dike dokumenterades i kv Epåletten 1988 och det har tidigare tolkats kunna vara konventets äogräns i norr (Tagesson 2002 s. 412).

Frågan om juridiska och funktionella gränser är central inom all arkeologi, inte minst i urbana sammanhang. Stadens juridiska gräns går där stadsjorden tar slut och där de närbelägna byarnas marker tar vid, inte mellan stadsbebyggelse och stadsjorden. Frågan är om man hade något behov av att manifesteras en gräns däremellan före Lilla tullens införande på 1610-talet. Att förvänta sig någon gräns mellan bebyggelse och jordar före dess borde inte vara rimligt, om det inte visar sig att även Linköping haft ett stadsdike eller stadsvall, något som nyligen påvisats i Skänninge.

De konstruktioner i form av grävda diken, rännor och stolphål till hägnader som påträffats vid förundersökningen kan främst tolkas som funktionella gränser i form av gårdesgård kring stadens olika åker/ängs/betesmarksplotter. Diken kan både vara funktionella som avvattning för åkrar och som gränser, mellan tegar, mellan kålgårdslotter och mellan tomter. I något fall har en större stolpe diskuterats i termer av stadens staket. Om stadsbebyggelsen under tidens lopp växt ut på stadens jordar, som argumenterats för ovan, borde nya hägnader successivt flyttas söderut inom kv Eddan och expansionen på så sätt kunna följas arkeologiskt. Det har också framhållits möjligheten att kunna använda enskilda tomtgränser som utgångspunkt för rektifiering av de historiska kartorna gentemot dagens stadsplan.

- Sammantaget kan sägas att förundersökningen klart visat på de stora möjligheterna att använda arkeologiskt påvisade gränser i form av diken, rännor och stolpar efter hägnader som ett sätt att påvisa förhållandet mellan olika tomter, mellan bebyggda tomter, åkerjord och odlingstomter, liksom stadens expansion i stort. Detta arbete bör ske i nära samband med en allt mer detaljerad kartanalys, där även enskilda arkeologiskt dokumenterade konstruktioner kan användas för att dels rektifiera, dels bättre förstå de historiska kartorna.

-

Trädgårdsarkeologi på stadsgårdar och kålgårdar.

Under senare tid har intresset för trädgårdsarkeologi ökat markant i Sverige. Exempel från England, där *garden archaeology* sedan länge är väl etablerat, visar att det både är möjligt och givande att arbeta med. I Sverige är det hittills framför allt trädgårdar kring slott och prästgårdar som tilldragit sig uppmärksamhet (Frost 1996).

Ansatser till trädgårdsarkeologi finns i Östergötland i t ex Linköping och Vadstena. 1988 dokumenterades en yta i kv Epåletten som sannolikt ska tolkas som trädgårdstäppor eller odlingsytor i form av rektangulära nedgrävningar i den sterila sanden (se Tagesson 2002 s. 412). I samband med undersökningarna i kv Sanden i Vadstena kunde stora ytor av kålgårdar dokumenteras på stadstomternas bakgårdar. Bl a hittades spadtag i den sterila sanden, men även rektangulära odlingsytor (Hedvall 2002 s. 50 f.). Med bakgrund i detta bör det framhållas som extra viktigt att dokumentera de äldre trädgårdsarkeologiska miljöer som kan finnas bevarade. Inom

undersökningsområdet finns såväl tomter som under 1600-talet och framåt varit bebyggda, liksom tomter som var kålgårdar under 1600-talet och som först blev bebyggda under 1700- och 1800-talen.

Resultatet från förundersökningen visar tydligt på arkeologins möjligheter att belysa en rad viktiga frågeställningar. Odlingslager har framkommit i stora delar av undersökningsområdet. Samtidigt kan vi konstatera att dessa odlingslager är av mycket olika karaktär; tunna odlingslager som sannolikt kan hänföras till en äldre jordbruksfas, väl stratifierade odlingslager som sannolikt speglar olika funktion och nyttjande under olika perioder, samt tjocka och till synes homogena odlingslager.

De homogena lager har tidigare diskuterats (ex Björkhager et al 2004), och olika tolkningar har framförts. Det tycks vara klart, dels från tidigare undersökningar, dels från förundersökningens provrutor, att det finns en fyndstratigrafi i dessa lager. Fortfarande är det dock en öppen fråga hur dessa tjocka kulturlager bildats och uppkommit. Möjligen skulle den tydliga skillnaden mellan odlingslagren som framkommit vid förundersökningen indikera att de tjocka homogena lagren just kan karaktäriseras som kålgårdslager. Exempel finns på denna typ av kålgårdslager från undersökningar på landsbygd, där rester av köksavfall kunnat beläggas. Köksavfall har där uppenbarligen använts som jordförbättring i kålgården (Rosén & Öbrink 2004).

Materialet från kv Eddan bedöms vara central för möjligheten att studera stadsgårdarnas trädgårdsodling. Aktuella frågeställningar är odlingsytornas former och hägnader, vilken typ av odling som avses, liksom specialisering (exempelvis skillnad mellan kålgård och trädgård). På en mikronivå kan vi arkeologiskt studera spåren av kålgårdarnas gränser och vad dessa representerar, enskilt brukande av flera kålgårdar, eller enskilt brukande av en tomt inom kålgården. Vidare kan vi studera hur har man brukat kålgårdarna, med spadar alternativt med årder. Den olikartade kulturlagerbilden i de olika delarna av undersökningsområdet antyder att vi har att göra med olika funktioner och bruk över tiden.

I detta sammanhang är det viktigt att framhålla möjligheten av naturvetenskapliga analyser, framför allt makrofossilanalys. Det finns sannolikt goda förutsättningar för denna typ av analyser då det gäller frågor kring tillförsel av gödsel och köksavfall, med möjlighet att studera varför lagren ser olika ut. Det kan även finnas möjlighet att i enskilda fall hitta sedimentfällor, t ex diken och gropar, med goda bevaringsförhållanden, för att kunna diskutera vad som odlats på platsen. Slutligen ska framhållas möjligheten att genom ett nära samarbete mellan arkeologer och makrobotaniker att gemensamt diskutera och analysera kulturlagerfunktion och tillkomstsätt (Heimdahl, Karlsson, & Menander 2003).

I ett större perspektiv finns frågor kring de olika formerna av odling och dess betydelse i stadsrummet och för borgarnas dagliga försörjning. Detta angränsar till frågorna kring stadens jordar, se nedan. De på 1696 års karta utmärkta kålgårdarna låg i utkanten av staden. Enligt kartan från 1639 över stadens jordar låg hela undersökningsområdet på gammal åkermark. Betyder det att man har bebyggt

tidigare kålgårdar i det inre av staden, eller har man tidigare inte haft kålgårdar utan bara haft odling på åkrar? Eller har man under olika tider haft små kålgårdar på sin gårdstomt?

Tomterna på kartan är angivna som kålgårdstomter. Vissa kålgårdstomter i den nyutlagda östra delen av staden är mycket stora. Betyder pluralformen att ett antal olika ägare har brukat inom samma tomt, eller har en person kontrollerat hela ytan (jfr med gårdstomter)? Genom arkeologiska undersökningar bör man kunna avgöra om t ex diken eller stolphål från förundersökningen är begränsningar inom eller omkring kålgården.

- Sammantaget har förundersökningen tydligt visat på att bevarade odlingslager och gränser efter odlingsytor utgör ett stort och viktigt material med potential för vidare arbeten. Spåren av odling är således av olika karaktär och finns i så gott som hela undersökningsytan, vilket ger en idealisk möjlighet att studera skillnader och likheter i tid och rum. Spåren efter trädgårds- och kålgårdsodling samt åkerbruk bör studeras på olika nivåer.

Stadens jordar.

Ovan har redogjorts för bakgrunden till fenomenet stadens jordar.

Undersökningsområdet är beläget inom en del av stadens jordar som kallades för Kättilbergsgärdet. Stadens jordar finns tidigt belagda på Johan Grots kartor från 1639 (akt nr D64-1:1-2). På denna karta går en liten bit åker in på Eddan. I nästan hela undersökningsområdet finns ett tunt odlingslager i botten, närmast sterilen. Årder spår återfinns i olika delar av området, både inom det som är stadens jordar på kartan och längre in mot stadskärnan, som vid denna tid är bebyggd. Varken odlingslagret eller årder spåren är daterade annat än att de stratigrafiskt hör till den äldsta fasen av området. Hypotetiskt antas att kv Eddan har varit en del av stadens jordar, som senare blivit bebyggd eller använts som kålgård och trädgård i olika etapper. Spåren efter åkern och dess olika gränser borde gå att identifiera.

En rad frågor är kopplade till detta tema, t ex i vilken utsträckning de olika näringarna kan ha präglat staden och vilken identitet man antog som jordbrukande stadsbo. Vidare kan diskuteras hur jordbruket var organiserat, med enskilt eller samfällt brukande, vilka som brukade jorden, borgarna (exempel ovan från Arboga att yrken som fåkarlar är burskapsberättigande) eller inhyrda lösfolk och dagkarlar, liksom ett eventuellt säsongsmässigt förhållandet mellan hantverk och jordbruk. I vilken utsträckning var staden självförsörjande på jordbruksprodukter, vad behövde man köpa från landsbygden? Vad har odlats, går detta att studera genom exempelvis makrofossilanalys?

- Sammantaget visar detta att kv Eddan bör vara ett nyckelområde för studier av urban agrar aktivitet, genom sitt läge i gränzonen mellan bebyggelse, kålgårdar och stadens jordar. Stadens dynamik och framväxt går att studera i relationen med stadens jordar, liksom möjligheten att i stort diskutera de agrara inslagen i en medeltida och tidigmodern stad.

Förhistorisk boplats?

I samband med förundersökningen framkom en rad gropar, stolphål, nedgrävningar etc. Till största delen har dessa en inblandning av tegelkross, vilket tyder på en medeltida eller senare datering. Vi ska dock inte utesluta att några av de anläggningar som saknar tegelinblandning kan vara av äldre datum. Två anläggningar innehöll sot och träkol samt skörbrända stenar, vilka antyder en närmast förhistorisk datering.

Möjligheten av en förhistorisk närvaro på platsen för den senare staden Linköping har tidigare avfärdats. Några direkta spår av äldre bosättningar har inte kunnat beläggas. Nyligen har framkastats en hypotes att staden istället skulle ha grundats inom allmänningsmark, ett obebyggt kolonisationsområde koncentrerat till den isälvsomorän som sträcker sig från Stångån och till Malmslätt (Tagesson 2002). Mot detta kan hävdas att det trots allt finns en viss närvaro av förhistorisk aktivitet, bl a enstaka anläggningar, såsom årderspår i kv Brevduvan och en härd i kv Abboten, liksom lösfynd av flinta, kvarts och bronsföremål i olika delar av stadsområdet.

- Den stora ytan som upptas av kv Eddan innebär en möjlighet att testa hypotesen om ett på äldre bosättningar tomt område före stadens tillkomst. De visserligen få men intressanta anläggningarna som framkom i kv Eddan, visar att frågan om områdets funktion och nyttjande under förhistorisk tid knappast är löst.

Referenser.

- Björkhager, V., Feldt, A-C., Ohlsén, M. & Ternström, C. 2004. Linköpings utkantslager. *Kulten – makten – människan. Arkeologi i Östergötland. Meddelanden från Östergötlands länsmuseum 2003.*
- Björklund, A. 2003. *Stadsjorden – en lantlig del av staden. En historisk studie av det agrara stadslandskapet med särskilt fokus på Arboga.* Magisteruppsats i kulturgeografi. Stockholms universitet.
- Borna Ahlkvist, H. & Tollin, C. 1994. *Kring Stång. En kulturgeografisk utvärdering byggd på äldre lantmäteriakter och historiska kartöverlägg.* Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter no 7.
- Broocman, C.F. 1760/1993. *Beskrivning över de i Östergötland befintliga städer, slott, sockenkyrkor, socknar, säterier, överofficersboställen, järnbruk och prästgårdar mm.* Faksimil av 1760 års utgåva 1993.
- Ericsson, A. Msk. Gränsdragningar i Linköpingsbygden: en undersökning i medeltida geografi. *Från vad till stad. Arkeologi i Linköpingsbygden.* Red. Kaliff, A & Tagesson, G.
- Fogelberg, K., Gardelin, G. & Menander, H. 2004. Ve och fasa. En diskussion kring bruket av faser. *META 2/2004.*
- Frost, K. 1996. Trädgårdsarkeologi – ny källa till kunskap om historiska trädgårdar. *Byggnadskultur 1996:2.*
- Hedvall, R. 1997. Boundaries in the Landscape. Archaeological and Written Sources Describe the Medieval Boundaries of Östergötland. *Visions of the Past. Trends and Tradition in Swedish Medieval Archaeology.* Red. Andersson, H., Carelli, P. & Ersgård, L. Riksantikvarieämbetet, arkeologiska undersökningar. Skrifter Nr 24. Stockholm.
- Hedvall, R. 2002. *Arkeologi i Vadstena. Nya resultat med utgångspunkt i undersökningarna i stadsdelen Sanden.* Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar. Skrifter 46.
- Heimdahl, J. 2003. Den urbana naturen. Synen på urbana kulturlager i mötet mellan arkeologi och kvartärgeologi. *META 3/2003.*
- Heimdahl, J., Karlsson, P. & Menander H. 2003. Arkeologiskt och geologiskt samarbete i fält. Erfarenheter från den arkeologiska undersökningen i kv Konstantinopel, Norrköping. *Stratigrafiens mangfoldigheder. 4. Nordiske stratigrafimöde.* Bodilsen, A., Hjerminde, J. & Iversen, M, red. Viborg.
- Karlsson, P. 2002. Digital teknik och kontextuell metod – går det att kombinera? *Att tolka stratigrafi. Det tredje nordiska stratigrafimötet Åland 1999.* Red Eriksdotter, G., Larsson, S. & Löndahl, V. Mariehamn 2000.
- Kjellberg, C.M. 1919. 1696 års karta (regleringsplan) över Linköping och stadens äldre topografi. *Meddelanden från Östergötlands Fornminnes- och Museiförening 1919.* Linköping.
- Kraft, S. 1946. *Linköpings stads historia 1. Intill 1567.* Uppsala.
- Kraft, S. 1976. *Linköpings stads historia 1. Från äldsta tid till 1567 (2:a upplagan).* Linköping.
- Kugelberg, A. 1972-75 *Gamla Linköpingsgårdar 1-4.* Skriftserie utgiven av föreningen Gamla Linköping (originalupplagan 1943 resp 1949).

- Lindberg, F. 1976. *Linköpings historia. 2. 1567-1862. Näringsliv och förvaltning*. Linköping.
- Lindell, T. 1939-41 Linköping år 1696. Några anteckningar till stadens första tomtkarta. *Meddelanden från Östergötlands Fornminnes- och museiförening* 1939-41.
- Ohlsén, M. & Ternström, C. 2001. *Utkanten i centrum. Arkeologi i det medeltida Linköpings utkant. Bastuplan*. Östergötlands länsmuseum, rapport 102:2001.
- Rosén, C. & Öbrink, M. 2004. Aplared- en gårdstomt från tidigmodern tid. Västergötland, Ljushult socken, Aplared 1:29, RAÄ 53. Arkeologisk undersökning. *Riksantikvarieämbetet. UV Väst. Dokumentation av fältarbetsfasen DAFF 2004:2*.
- Ryding, J. S. 1735/1958 *Avhandling om Linköping*. Nytryck 1958. Skriftserie utgiven av föreningen Gamla Linköping.
- Tagesson, G. 2000. Var låg Linköpings franciskankonvent? *Fornvännen* 2000/4.
- Tagesson, G. 2002a. *Biskop och stad. Aspekter av urbanisering och sociala rum i medeltidens Linköping*. Linköping.
- Tagesson, G. 2002b. Kyrkan och det urbana rummet. *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 41/2001.
- Tagesson, G. 2003. Bodde dom därnere? Om kulturlagerbildning och avfallshantering i stormaktstidens Norrköping. I *Tyskebacken. Hus, människor och industri i stormaktstidens Norrköping*. Red. Karlsson, P & Tagesson, G. Riksantikvarieämbetet, arkeologiska undersökningar. Skrifter 47.
- Tagesson, G. 2004. På väg mot Galgen – bebyggelse och odling i stadens utkant. Arkeologisk utredning, etapp 1. *Riksantikvarieämbetet. UV Öst rapport 2004:21*.
- Vretemark, M. 2003. Djurben. Om livsmedelsförsörjning och sophantering. I *Tyskebacken. Hus, människor och industri i stormaktstidens Norrköping*. Riksantikvarieämbetet, arkeologiska undersökningar. Skrifter 47. Karlsson, P & Tagesson, G. red.

Administrativa uppgifter

Riksantikvarieämbetets dnr: 422-3305-2004
 Länsstyrelsens dnr och datum för beslutet: 431-13552-04, 2004-10-08.
 Projektnummer: 1520612.
 Undersökningstid: 11 oktober – 5 november 2004
 Projektgrupp: Göran Tagesson, projektledare, Ylva Granath, arkeolog.
 Underkonsulter: -
 Exploateringsyta: 14 700 m².
 Undersökt yta: 290 löpmeter.
 Läge: Ekonomiska kartan, blad 8557, edition xx, x 6476100-200 y 1489050-210.
 Koordinatsystem: Linköpings lokala RT90.
 Höjdsystem: Linköpings kommuns höjdsystem, RH70
 Dokumentationshandlingar som förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAÄ, Stockholm: 10 profiliritningar i skala 1:20.
 Fynd: Fnr 1–106, förvaras hos Riksantikvarieämbetet UV Öst i väntan på fyndfördelning.

Bilagor.

Schaktbeskrivning.

Schakten har betecknats 1-6, medan numrering vid inmätning står inom parentes. Lagernumreringen utgår från profildokumentationen, där varje lager relateras till resp schakt, dvs L 1/3 betyder lager 3 i schakt 1. Några av lagren har därtill fått en beteckning enligt Intrasis, vilket dock inte är konsekvent genomfört. Samma sak gäller för provrutorna, vilka betecknas ruta 1-4, där numrering från inmätning i Intrasis står inom parentes. Tomtnumreringen är från 1914 års karta.

Schakt 1 (2OS200). Tomt 20-21.

Schaktet var orienterat i Ö-V riktning och beläget parallellt med Trädgårdsgatan. Enligt 1914 års karta fanns flera byggnader utmed Trädgårdsgatan och ett av syftena med schaktet var att studera bevarandegraden.

Profil schakt 1 mot N (3C309).

- L 1/1 (1A271) Asfalt med bärlager.
- L 1/2 (1A272) Raseringslager, tegel, träkol, sten, fynd av glas. Tolkas som rester efter 1900-talsbebyggelsen.
- L 1/3 (1A273) Odlingslager, homogent brunt, sandigt lager med stort humusinslag, inslag av träkol och små bitar tegel.
- L 1/4 (1A274) Melerat lager med brun humusblandad lera, vit ren silt/sand, inslag av bränd lera/tegel. Lagret tolkas som påfört och icke omrört, möjligen ett utjämningslager, oklar funktion.
- L 1/5 (1A275) Odlingslager, homogent brunt, mörkare än L 1/3, inslag av bränd lera/tegel.
- L 1/6 (1A276) Steril sand, mot öster lera.
- L 1/7 (1A277) Utjämningslager?, fet, humöst lager, rikligt med småsten, tegelkross, rikligt med fynd (djurben, enstaka keramik). Tolkas som gårdsyta till den äldsta bebyggelsen från 1700-talet.
- L 1/8 (1A278) Utjämningslager?, fett, humöst lerigt lager, mer homogent och med större inslag av lera än L 1/7. Karaktäristiskt inblandning av tegelkross, i övrigt sparsamt med fynd. Tydlig övergång mot odlingslagret L 1/9. Möjligen motsvarande L 1/4.
- L 1/9 (1A279) Odlingslager?, homogent lager med humus och sand/silt. Motsvarande L 1/5. I lagret hittades fynd av kritpipsskaft, dock något oklar tillhörighet.
- L 1/10 Brunt humöst lager, sandig silt, möjligen samma som L 1/7.
- L 1/11 Flammigt brunsvart och mörkbrunt lager, grusig sandig silt, stort inslag av fyndmaterial, bl a djurben.
- L 1/12 Mörkbrunt och sotigt lager, sandig silt, med inslag av grus och större stenar. Stort inslag av tegel och andra fynd, möjligen samma som L 1/11.
- L 1/13 Odlingslager?, siltigt mörkbrunt lager.

Konstruktioner.

- 2A256 Modern byggnad med källare, dess östra del konstaterad i schaktet. Motsvarar byggnad tomt 22.
- 2A260 Grop fylld med tegel, nedgrävd i sterilen, sannolikt nedgrävd genom eller samtida med äldsta odlingslagret L 1/5, ej nedgrävning genom L 1/4. Teglen var tydligt deformerade av eld, sannolikt vid bränningen, knappast vid sekundärbränning.
- 2A266 Husgrund, ca 3,25 m bred (Ö-V) bestående av 0,2-0,5 m stora stenar, vilka tydligt hör ihop med L 1/7. Tolkas som bebyggelsest från gårdsbebyggelsens etableringsfas, 1700-talet.
- 2A298 Husgrund, 2,5 m (Ö-V) x 1,0 m, av samma karaktär som 266, belägen ovan och i L1/7. Tolkas som byggnadsrest från gårdsbebyggelsens etableringsfas, 1700-talet.
- 2A305 Modern störning, ledningsschakt.

Provruta 1 (2R248).

Provrutan omfattar lager 1/7-9. Fyndmängden varierar påtagligt, med stort material i L 1/7, medan fynden i L1/8 och 1/9 är betydligt mindre i antal. I botten av det understa lagret framkom en anläggning i form av ett dike, i det sydvästra hörnet av rutan. Ca 0,3-0,4 m brett och ca 0,08 m djupt, skålformad botten. Anläggningen mättes inte in.

Fynd:

Provruta 1	L 1/7	L1/8	L1/9
Kärl BII:4	1	3	2
Kärl BII:4 vitlera		5	6
Kärl fajans			1
Glaskärl			3
Kritpipa			1
Slagg			2
Spik		2	1
Felbränt tegel			1
Djurben	5	71	50

Av fyndtabellen framgår att såväl fyndfrekvens som sammansättning varierade stort i provrutan. Trots att lager 1/7 uppfattades som relaterat till den äldsta bebyggelsen kunde endast få fynd relateras till denna yta. Odlingslagret 1/9 hade däremot ett rikt och varierat fyndmaterial. Någon kronologisk skillnad mellan lagren kan däremot inte påvisas. Den enda keramikskärvan i L1/7 var klarglaserad, medan keramiken i L1/8 och 1/9 var både klarglaserad och vitlersdekorerad. F53 i L1/9 hade ett vegetativt mönster som bör kunna dateras till 1700-talet eller senare. Tegel fanns i samtliga lager i provrutan.

Provruta 2 (2R244).

Rutan togs upp i västra delen av schakt 1, mot den norra profilväggen. Grävdes i schaktets två understa lager, L1/4 och 1/5.

Kommentar.

Schaktet visar tydligt närvaron av sentida bebyggelse som har påverkat stratigrafien, främst källarhuset i tomt 22 och källarhus i tomt 20 utmed Apotekaregatan. Störningarna vad det gäller hus utan källare, exempelvis i tomt 21 är däremot av begränsad omfattning och har inte påverkat lagerbilden i någon större utsträckning. Sentida aktiviteter har stört äldre stratigrafi endast i begränsad omfattning, i samband med källargrunder och rörschakt, men i övrigt endast i ringa utsträckning. Bevaringsförhållande är således generellt goda.

Schakt 2 (2OS226), tomt 20.

Schaktet var orienterat i N-S riktning och beläget längs med Apotekaregatan. Schaktet var beläget inom en tomt som går igen från 1696 års karta och fram till 1900-talet. Ett av syftena med schaktet var att studera bevarandegraden i denna gård, från den äldsta kålgården, över den bebyggda tomten på 1757 års karta och fram till 1900-talets bebyggda tomt.

Profil schakt 2 mot Ö (3C332).

L 2/1 (1A339) Asfalt och bärlager.

L 2/2 (1A 331) Grusig sandig silt, humös, med inslag av tegel och övrigt fyndmaterial.

L 2/3 (1A 290) Odlingslager. Brun humös sandig silt, fyndförande, i stort homogent lager, övergår i botten mot ljusare brunt.

L 2/4 (1A340) Steril. Brun silt, övergår i ljusare gulbrun lera.

I norra delen av schaktet framkom resterna efter ett modernt hus med källare. Söder om detta schaktades ned till botten för att se lagerföljden. I lager 2/3 (290) fanns bl a stora djurben, keramik, träkol, glas osv. Mot botten fanns även några större bitar ”felbränt” tegel. I södra delen av schaktet lämnades en klack av kulturlagret för rutgrävning. Mellan delen som schaktades till botten och rutan fanns en stor moderna störning, ända ner i sterilen.

Odlingslagret i denna del av UO, framför allt i tomtens södra del var upp till 0,7 m tj och helt homogent.

Konstruktioner.

2A280 Modern källargrund, ej undersökt.

2A291 Stolphål, se rutbeskrivning 240.

Provruta 3 (2R240)

Rutan började grävas ca 0,3 m under asfalten. Rutan flyttades två gånger pga störningar. Den översta delen av kulturlagret (0,1-0,15 m dj) schaktades bort för att inga ytterligare störningar skulle påträffas. I profilen syntes att kulturlagret 1A290 var uppmot 0,4-0,5 m tjockt. För att kunna skilja ut eventuell fyndstratigrafi i lagret delades rutan upp i två stick, stick 1 ca 0,15 m tjockt, stick 2 ca 0,15-0,2 m tjockt. Lager 2/3 (1A290) bestod av mörkbrun sandig silt, med visst lerinslag, i övrigt mycket

homogent. De fynd som ej plockades in var tegel, glas, kalbruk, träkol. Stick 2 övergick i botten mot ett ljusare brunt, lerigare lager, som grävdes separat som stick 3. Tegel finns i stick 2 och 3 i lager 2/3

I sydöstra hörnet av rutan framkom en anläggning (2A291), troligtvis ett stolphål. Den del som syntes i rutan var en kvartscirkel, ca 0,75 x 0,60 m. Fyllningen och fyndsammansättningen i anläggningen verkade vid undersökningen vara av samma karaktär som det ovanliggande lagret. Djupet från rutans övre kant till anläggningens botten 0,75 m, från schaktets kant 1,05 m. Tegel fanns i anläggningen.

Fynd

Fyndfrekvensen i provrutan visar inte på några avgörande skillnader mellan de olika sticken. Exempelvis utgörs F8 i stick 3 av hornmålad och engoberad yngre rödgodskeramik med datering till 1600-talet eller senare. Kritpipa fanns i samtliga stick, liksom fajans.

Provruta 3	Stick 1	Stick 2	Stick 3	291
Kärl BII:4	10	7	7	2
Kärl BII:4 vitlera	5	10	3	
Kärl fajans	6	2	1	
Porslin	1			
Glaskärl			3	1
Fönsterglas				1
Kritpipa	2	4	2	2
Slagg				
Spik	1	1	4	
Järnföremål	2	1		
Knappnål	1			
Glasknapp		1		
Felbränt tegel		2	1	2
Djurben	88	54	24	30

Schakt 3 (2OS516), tomt 21.

Schaktet grävdes i nord-sydlig riktning, i mitten av tomt 21, med syfte att studera bevarandegrad och kulturlagersammansättning i denna tomt.

Profil schakt 3 mot V (3C383).

- L3/1 Asfalt och bärlager.
- L3/2 Humus och sandlager, inblandning av raseringsmaterial.
- L3/3 Sandlins, går in under stenläggning alternativt husgrund.
- L3/4 (1A388) Odlingslager (?). Humuslager, brun silt, homogent, inblandning av tegelkross, kalkbruk och djurben.
- L3/5 Avfallslager, mörkbrunt och svartbrunt, lucker jord, mot botten mörkare, rikligt med djurben, tegelkross, enstaka järnföremål och keramik.

L3/6	Raseringslager, humus med inblandning av kalkbruk, tegelkross och träkol.
L3/7	Melerat och påfört lager med humus/sand/silt
L3/8 (1A497)	Odlingslager. Ganska homogent siltigt humuslager, delvis melerat med ljusare fläckar.
L3/9	Lera, fåfört i utjämnande syfte i avfallsgropen.
L3/10	Avfallslager, som L3/5.
L3/11	Raseringslager.
L3/12	Träflislager, golv?
L3/13 (1A389)	Humöst lerigt lager, möjligen motsvarande L 3/7.
L 3/14	Yngsta odlingslager, sammansättning som L3/4.
L 3/15	Odlingslager, homogent, samma sammansättning som L3/4 och 3/14.

Profil schakt 3 mot Ö (3C200005).

Se ovan

Konstruktioner.

2A392	Dike, 0,7 m diam, 0,2 m dj, nedgrävt i sterilen, överlagras av äldsta odlingslagret L 3/8.
2A395	Årderspår, 1,2 m långt, 0,05-0,1 m brett, nedgrävt i sterilen.
2A406	Mörkfärgning, 0,35 m diam, 0,15 m dj, fynd av tegelkross.
2A413	Årderspår, fynd av tegelkross.
2A423	Mörkfärgning, 0,3 m diam, 0,1 m dj, fynd av tegelkross.
2A432	Dike? 0,35-0,5 m bred, 0,1 m dj.
2A445	Årderspår, 0,1 m br, 0,15 m dj
2A452	Årderspår, 0,2 m br, 0,1 m dj, skuret av två moderna ledningar.
2A458	Grop, 0,5 m diam, fylld med sten, skuren på två sidor av ledningsschakt.
2A469	Grop, 0,3 m diam, 0,15 m dj.
2A478	Grop alt stolphål, 0,7 m diam, fyllning med flera större stenar.
2A488	Grop alt stolphål, 0,35 m diam, 0,1 m dj.
2A498	Grop, 1,15 m diam, 0,45 m dj, under odlingslager 3/15, fyllning med strimmig sand och humus.
2A505	Stolphål med stolpe, 1,8 m diam, 1,1 m dj, nedgrävningen synlig i norra delen i forma lerblandad humus, visar på ett skilje i det annars homogena odlingslagret i form av L3/4 och 3/14. Bevarad stolpe ca 0,3 m diam, nedgrävd i bottenleran, träet bevarat men mycket murket. Stolphålets botten och sidor verkar vara tätade med brun lera. I stolphålet fanns mycket rötter. Stolphålet således yngre än äldsta odlingslager L3/4, men äldre än yngsta odlingslagret L3/14.
2A533	Avfallsgrop. Minst 3 m diameter, nedgrävd ca 0,7 m genom odlingslager 3/8 och möjligen även raseringslager 3/6. Nedgrävningens kanten i norra delen ganska flack, den södra kanten ej påträffad, ligger i ett icke utgrävt parti. Gropen fortsätter väster om profilen. Fyllningen L 3/5 och 3/10 består av fet humus, rikligt med

djurben och tegelkross, men endast en skärva yngre rödgods påträffades.

Provruta 4 (2R379).

I profilen syntes att det översta lagret i rutan var tjockt och det grävdes i fem stick för att urskilja eventuell fyndstratigrafi, sticken var på 10 cm, förutom det understa, stick 5, som var 3-5 cm tjockt och bestod av övergången till det underliggande L3/8 (389). Vid undersökningen märktes att rutan inte bestod av två lager, så som det syntes i profilen, utan av tre lager. L3/4 (388) bestod av brun humös silt, fynd som inte samlades in var tegel, kol och murbruk. L3/13 (389) var hårt gulbrun lera med få fynd, tjocklek ca 0,15 m. L 3/8 (497) bestod av brun silt, melerat med ljusare fläckar och hade få fynd. I botten av rutan, tvärs över rutan, framkom en anläggning i form av ett grunt dike, ca 0,4 m djupt och 0,08-0,1 m djupt, skålformad botten. Anläggningen mättes inte in.

Fynd.

Provruta 4	3/ 4:1	3/ 4:3	3/ 4:4	3/13	3/8
Kärl BII:4	3	2	1	3	
Kärl BII:4 vitlera	4		1	3	
Kärl fajans	4			2	
Fönsterglas	3	2		5	
Slagg					1
Spik	2	1	1	1	
Järnföremål				1	2
Knappnål		1			
Kopparbeslag			2		
Djurben	34	70	55	90	8

Fyndsammanställningen visar att det inte finns några större iakttagbara skillnader mellan lagren. Det äldsta odlingslagret 3/8 innehöll dock markant lite föremål, medan det inte finns några tydliga skillnader mellan det yngsta odlingslagret 3/ 4 och det leriga lagret 3/13. Såväl fajans som vitlerdekorerat rödgods fanns i båda lagren.

Kommentar.

Det äldsta odlingslagret L 3/8 finns i tomtens norra del och går att följa fram till stolpen 505, men ej söder därom. Lerlagret L 3/13 identifierades framför allt provruta 4 där det var tydligt, men var svårt att följa söder om diket 392, sannolikt begränsat av detta i söder. Det yngsta odlingslagret L3/4 skärs av det sena uthuset (se 1914 års karta) motsvarande L 3/12. I profilen mot Ö kunde dock en yngre fas av detta odlingslager avskiljas genom en tunn men tydlig sandlins, där den övre delen kallas L 3/14. Detta lagerskilje är ställvis omöjligt att se, men går ihop med nedgrävningskanten till stolphålen 505, vilket utgör ett viktigt skilje i stratigrafien. Det var dock omöjligt att konstatera denna lagergräns i schaktets västra sida, liksom söder om stolpen.

Schakt 4 (2OS 538)

Profil schakt 4, mot N (3C566).

- L 4/1 Asfalt och grovt bärlager. Anlagt sannolikt i samband med busstationen på 1940-talet.
- L 4/2 Raserings- eller utjämningslager. Fet humus och sand, tegel, kalkbruk och träkol.
- L 4/3 Odlingslager. Sand- och humusinblandning, tämligen otydlig gräns mot steril botten, maskhål eller rötter, årderspår. Samma som L5/4.
- L 4/4 Mörk humus med inslag av raseringsmaterial, variant av L 4/2.
- L 4/5 Sandigt vattenavsatt lager.
- L 4/6 Sandigt vattenavsatt lager.
- L 4/7 Sandig strimmig humus, vattenavsatt
- L 4/8 Sand, vattenavsatt, strimmigt med humus.
- L 4/9 Sandig humus, med sandfläckar.
- L 4/10 Sandig humus, som 4/3 men lerigare.
- L 4/11 (811) Humös lera.
- L 4/12 Fet humus, ris/träflis och tegel.
- L 4/13 Humusinblandad lera, enstaka tegelkross och ris.
- L 4/14 Blålera, enstaka träkol/sot, och humusinblandning.
- L 4/15 Fet sotig humus.
- L 4/16 Melerad mjåla, liknar steril.

Konstruktioner.

- 2A558/2A715 Stolphål. Vid schaktning upptäcktes en humös, brunaktig mörkfärgning, öster och söder intill ett lerigt, mörkare, typiskt stolphål (2A558). Vid snittning tolkades den större omkringliggande mörkfärgningen som nedgrävning till stolpen (2A715). Fynd av tegel och djurben i båda anläggningarna. 558 var 0,2 m dj, 715 var 0,27 m dj.
- 2A649 Stolphål, belägen i profilen, 0,5 m diam, 0,6 m dj, med bevarad men murken stolpe, 0,2 m diam, nedgrävning från äldsta odlingslager L 4/3.
- 2A642 Stolphål, diffust, 0,3 m diam.
- 2A605 Stolphål, 0,15 m dj. Fyllningen humös med lite inslag av sot. Fynd av tegel och djurben.
- 2A613 Stolphål, 0,12 m dj. Brun humös, lite sotig fyllning, fynd av tegel. Spetsig profil mot botten.
- 2A620 Grop/nedgrävning, 0,14 m dj. Syntes i ytan med porös fyllning, melerat ljus och mörk med tegel, glas, ben, järnspik, porslin, keramik av modern typ. Mot botten var fyllningen mindre porös, och i botten som en lins av brun humös silt med sotinslag. Möjligen rör det sig om en nedgrävning i två faser.
- 2A629 Stolphål, 0,06 m dj. Humös fyllning med inslag av sot och tegel.
- 2A661, 2A670, 2A677, 2A690, 2A708. Årderspår. Samtliga var 0,04-0,07 m br, 0,02-0,04 m dj, beroende på hur djupt det var schaktat.

- 2A635 Stolphål, 0,16 m dj. Den övre delen av stolphålet var mörkare, humöst, med tegel och ben. Den undre delen var flammigare, kulturlager och steril blandat.
- 2A741 Stolphål, 0,17 m dj. Oregelbunden och flammig i ytan, liksom i profilen vid snittning. Humös sotig silt blandad med ljusare sand från sterilen?. Fynd av tegel, 1700-tals keramik, ben. En ca 0,18x0,05 m tegelsten stod på högkant i stolphålet, möjligen har den stöttat stolpen.
- 2A750 Dike, ca 2 m br och ca 1 m dj. Nedgrävt (?) i sterilen, dock otydlig nergrävningskant, möjligen äldre än odlingslagret. Fyllningen bestod i botten av sandiga och tydligt vattenavsatta lager. Diket var i plan orienterat i NNV-SSO och skulle hypotetiskt kunna vara samma som diket 955 i schakt 4.
- 2A758 Stolphål, 0,10 m dj. Går in i profilen. Bestod i övre delen av homogen, brun ”odlingslagerfyllning”, fynd av tegel och ben. Mot botten strimmiga lager med den övre fyllningen och ljusare, mer steril sand. Urlakat? Vattenpåverkat?
- 2A764 Dike, 0,5-0,75 m br, orientering i snarast Ö-V riktning. Enligt profilen en flack nergrävning i sterilen, fylld med äldsta odlingslager 4/3. Möjligen en äldre föregångare till 803.
- 2A780 Dike, 0,55-0,75 m br, orientering NO-SV, går möjligen ihop med 764.
- 2A793 Stolphål? 0,15 m dj. Fyllningen bestod av tätt strimmigt material, humöst kulturlager och sand.
- 2A803 Dike, N-S riktning, 3,5 m br, ca 1 m dj, grävd ner genom kompakt blålera, fyllningen bestod delvis av samma material, blålera med humusinblandning och enstaka träkol L4/14. I fyllningen fanns nivåer med humus samt ris och träflis, ex L 3/12 i två nivåer, samt 4/13. I dess östra del har äldsta odlingslager 4/3 skurits av en flackare nedgrävning, som möjligen hänger ihop med grävningen av detta dike, alternativt en äldre nedgrävning 764 som föregått det stora diket.

Kommentar.

Stratigrafin verkar kraftigt nedbruten, alternativt bortschaktad. Äldsta odlingslagret 4/3 liksom raseringslagret 4/2 är mycket tunt. Bärlagret består av ett tjockt lager med sprängsten, sannolikt för bussparkeringen från 1940-talet. Delar av kulturlagret har då sannolikt schaktats av. Att stratigrafien snarast har sett ut som i schakt 1-3 framgår av schakt 6, se nedan.

Schakt 5 (2OS 812).

Togs upp i N-S riktning, längs den östra kanten av tomt 61, i syfte att studera bevarandegrad av eventuell bebyggelse i norra delen av tomten och tomtens vidare utbredning och innehåll. Söder om tomten schaktades för att studera karaktären och

omfattningen av stadens jordar intill tomtgränsen och eventuella gränser däremellan. I söder var lagren tunna, verkar vara bortschaktade för att plana ut ytan.

Profil, schakt 5, mot V (3C835).

- L 5a/1 Asfalt med bärlager
- L 5a/2 Utjämningslager av större stenar och grus, modernt
- L 5a/3 Brun humös silt, inslag av tegel, kol, ben, glas. Raseringslager.
- L 5a/4 Odlingslager. Brun humös silt, ljusare och med mindre inslag av kol, tegel, ben än Uppblandat med ljusare material från sterilen vid odling? Samma som L 4/3
- L 5a/5 Sandlins, flammig sand med inslag av kulturlager 4, suddiga gränser.
- L 5a/6 Sandlins? Nedgrävning? Flammig ljus sand, inslag av 4, diffus avgränsning.
- L 5a/7 Steril, gul sand.
- L 5a/8 Steril, hård beige och grön lera.
- L 5a/9 Brun humös silt, inslag av kol, tegel. Ljusare än 3.
- L 5a/10 Sandlins, diffus, ljusa inslag blandat med humös jord.
- L 5a/11 Nedgrävning genom 3/17 och 12, med mycket tegel och murbruk.
- L 5a/12 Humös silt med ljusare inslag. Odlingslager?
- L 5a/13 Humös silt, blandat med ljusare material. Ljusare än 12. Odlingslager?. Diffus övergång mellan 12 och 13 i söder, där de sedan inte går att skilja från varandra.
- L 5a/14 Melerad sand, ser ut att vara steril, men finns innanför nedgrävningen 2A1093, tydligt gräns mot 15.
- L 5a/15 a) Humös silt, med lerigare inslag, b) sandlins, c) humös silt. Diffusa övergångar mellan de olika lagrena, tillsammans med 14 och 16 är de fyllningen i 2A1093.
- L 5a/16 Sand, ljus, delvis med utfällningar, olika ljusa och bruna nyanser. Ser ut som steril, men innanför nedgrävningen i 8.
- L 5a/17 Brun humös silt med inslag av tegel, kol ben mm. Raseringslager. Lika sammansättning som 5/3.
- L 5a/18 Hård lera med humös inblandning.
- L 5a/19 Humös, homogen sandig silt.
- L 5a/20 Humös, homogen sandig silt, ljusare än 19. Går ej att skilja 19 och 20 i söder.
- L 5a/21 Humös, flammig silt, med sandlinser, speciellt i övre och undre delen av lagret.
- L 5a/22 Humös sandig silt.
- L 5a/25 Nedgrävning i 5/7, a) mörk humös fyllning med flammig sand, b) ljus sand med flammigt humöst inslag
- L 5a/26 Humös silt. Odlingslager.

Profil schakt 5, mot Ö (3C1060)

- L 5b/1 Asfalt och bärlager
- L 5b/2 Utjämningslager av större stenar och grus, modernt
- L 5b/3 Brun humös silt, inslag av tegel, kol, ben, glas. Raseringslager.

- L 5b/4 Humöst, lerigt, mycket flammigt lager. Ej odlingslager. Svårt att avgränsa i norr.
- L 5b/5 a) Hård lera. b) Mjukare, humös siltig lera. c) Sand, verkar vara steril men inom nedgrävningen i 7. Inga tydligt urskiljbara lager utan blandat material, i olika tjocka "lager" och områden. I fyllningen finns trä, tegel, kol, ben.
- L 5b/6 Steril, ljus sand
- L 5b/7 Steril, hård beige och grön lera.

Profil, schakt 5, mot Ö (3C200003).

- L 5c/1 Asfalt och bärlager
- L 5c/2 Utjämningslager av större stenar och grus, modernt
- L 5c/3 Mörk hård humös lerig silt, med inslag av ren lera, kol, tegel
- L 5c/4 Humös silt, flammig med ljusare sand, diffus gräns mot L 5c/3 och 5. Troligen Vattenavsatt?
- L 5c/5 Flammig ljus sand, med humusinslag, mot botten mörkare och med inslag av kol. Troligen vattenavsatt. Stora kantiga stenar, igenfyllnadsmaterial?
- L 5c/6 Humös lerig silt, med inslag av tegel, kol, ben. Möjligen raseringslager. Liknar L 5c/3 till sammansättningen.
- L 5c/7 Odlingslager, humös sandig silt, ljusare än 6. Flammigare och sandigare mot botten, pga urlakning eller pga odlingen?
- L 5c/8 Steril, ljus sand.

Konstruktioner.

- 2A874, 2A869,
2A860, 2A854,
2A846, 2A901,
2A895 Årderspår.
- 2A907 Störhål, 0,12 m diam, 0,08 m dj.
- 2A913 Ränna? 0,03 m dj. Avlång ränna, grund, försvann nästan vid schaktningen. Skålad botten. Fynd av tegel, ben, kol.
- 2A926 Kokgrop. En tydlig mörkfärgning, prickig av små bitar kol/sot, gick in i profilen. 3-4 mindre stenar i ytan. Stenarna blev större och fler längre mot botten. Stenarna var sotiga och skörbrända, de största ca 0,15x0,1 m. Mot botten fanns en tydliga kol/sotlins, dj 0,25 m.
- 2A934, 2A938 Moderna nedgrävningar.
- 2A947 Utmärkt ledning. Ej grävt.
- 2A951 Dike eller grop. Dokumenterat i både Ö och V profilen. I V-profilen är nedgrävningen för diket ca 3,5 m br och 1,2 m dj. Den djupare delen av diket är dock 1,5 – 1,8 m br. I Ö profilen är diket minst 6 m br, med en störning i S delen. I båda profilerna har diket en markant brantare nedgrävning i N delen, medan den S är betydligt flackare (tydliga likheter med diket 803!).
- 2A955 Dike, 0,4 m br, 0,25 m dj, sannolikt grävt dike, ansluter/rinner från 2A95. Strimmigt i botten, troligen vattenavsatt. Se även 1084.

- 2A967 Stolphål ? 0,45 m diam. Otydlig och oregelbunden i ytan, fyllningen humös silt med inslag av ljus sand och fläckvis av lera, flammigare i botten än i övre delen. Fynd av tegel och kol.
- 2A977 Stolphål. 0,35 m diam och 0,24 dj. Fyllning av humös silt, bitvis med flammigare, ljusare, sandigare inslag. Fynd av tegel, kol.
- 2A986 Stolphål. 0,25-0,35 m diam. Diffust och flammigt i ytan men tydligt i profilen. Fyllningen var flammig, bestående dels av humös silt, dels av ljus sand/silt. Fynd av tegel, kol.
- 2A 993 Nedgrävning? 0,3 m diam, 0,08 m dj. Osäker anläggning. Diffus mörkfärgning i ytan, mörkare än övriga mer humösa anläggningar i schakten. Fyllningen bestod av flammig mörk silt med inblandad ljusare sand. Diffus nedgrävning. Djup-8cm.
- 2A1000 Stolphål. 0,3 m diam, 0,06 m dj. Ett tydligt stolphål med en 0,1 m stor sten i östra kanten. En några mm tjock kolrand utgjorde begränsningen på stolphålet, både i plan och i profil. I botten av profilen fanns ytterligare några smala kolstrimmor. Mörk humös fyllning, fynd av trä, kol, tegel.
- 2A1007 Två diken? Mörkfärgning som sträcktes sig över schaktets bredd, var svår att avgränsa i plan. I västra profilen syntes en svag nedgrävning (se ritning), i den östra profilen syntes en tydlig, ca 0,3 m djup nedgrävning. Fyllning av homogen humös silt, lite flammigare mot botten. Vid undersökning framkom att det troligtvis rör sig om två olika diken, eller ett med olika djup? Den västra delen är smalare och grund, i öster är diket bredare och djupare, med ganska raka nedgrävningskanter. De förenas av den inmätta övre delen av den humösa silten, som täcker båda diken, eller förenar dem till ett? Fynd av tegel, ben, murbruk, kol.
- 2A1093 Grop, 3,5 m diam, ca 0,9 m dj. Den norra nedgrävningskanten brantare, medan den södra betydligt flackare. Nedgrävd genom det äldsta odlingslagret, fyllning bestående av olika lager. Möjligen en lertäktsgrop?
- 2A1115 Dike, minst 0,3 m dj, söndergrävt av den moderna nedgrävningen 2A934. Synligt på sektionsritningen.
- 2A1123 Nedgrävning, 2,5 m diam, 0,4-0,5 m dj. Ljus flammig nedgrävning, fylld med 0,1-0,3 m stora, ganska kantiga stenar. Stenarna verkar vara igenfyllningsmaterial tillsammans med sand och silt.
- 2A1224/1238 Stolphål och stolpe, 0,45 m dj. Nedgrävning kring den bevarade stolpen 2A1224. Omgärdat av stenar, troligtvis stenskoningen. Fynd av glas, porslin, tegel, ben. Sannolikt staket i tomtgränsen.
- 2A1231 Nedgrävning, 1,15 m diam. Rund nedgrävning, går in i profilen, fyllning av flammig ljus sand och humösare silt. I profilen kan man se spadtagen. De inmätta stenarna tolkas som de ligger ovanpå anläggningen, de hör till det ovanliggande lagret och stolphålet 2A200004 som är nedgrävt i 1231. Inga tydliga nedgrävningskanter går genom det ovanliggande lagret, ganska diffust i profilen.
- 2A200004/1228 Stolphål och stör, 0,35 m dj. I jorden fanns förmultnade trärester efter en smal stör (1228) och omkring denna ett antal stenar som

hör till ett stolphål (200004). Möjligen är stören resterna efter en större stolpe, alternativt har man placerat en stör i ett tidigare stolphål?

Kommentarer

Stratigrafin är liksom i schakt 4 hårt nerbruten, de tunna odlingslagren i botten representerar sannolikt äldre åkerbruk. Dessa odlingslager överlagras i flera fall av ett tunt raseringslager, vars karaktär och datering är osäker. Raseringslagret skulle möjligen kunna representera äldsta bebyggelsefas, vilken möjligen kan ha förstört delar av odlingslagret, som ursprungligen kan ha varit tjockare i denna del av undersökningsområdet.

Schakt 6 2OS1020

Schaktet placerades på parkeringsplatsens V sida, så långt mot V som det var möjligt. Väster om schaktet finns gatkantsten, en trädrad samt en yta med cementplattor. Schaktet visar dels att kulturlagren i denna del ursprungligen varit mäktigare än vad som framgick av schakt 4-5, men att dessa delar ut mot Djurgårdsgatan är delvis kraftigt påverkade av busstationen från 1940-talet.

Profil, schakt 6, mot V (3C1098, 1100).

- L6/1   Asfalt och bärlager, bestående av stor sprängsten.
- L6/2a   Brunt sandigt humuslager, något lerigt, enstaka tegelkross, träkol.
- L6/2   Som L 6/2a men mer melerat, raseringskaraktär.
- L6/3   Mörkbrunt, homogent humuslager, tolkas som odlingslager.
- L6/3a   Sandigt humuslager, inblandning av vita sandfläckar (dvs ej helt omrört och blandat), otydlig gräns mot sterilen, tolkas som odlingslager.
- L6/4   Sandlins.
- L6/5   Som L6/3 men mer homogent, spår av sandlins även mellan L6/5 och 6/1a.
- L6/5a   Som L 6/5 men lerigare.
- L6/6   Sandlins.
- L6/7   Kalkbruk.
- L6/8   Mörk fet humus med inblandning av tegelkross, djurben. Stenpackningen 1062 lagd i detta lager.
- L6/9   Raseringslager. Tegelmurad konstruktion, med cementfogar, tillhörande byggnad inom tomt 63 enligt 1914 års karta.
- L6/10   Lera.
- L6/11   Humös sand.
- L6/12   Äldsta odlingslager, infiltrerad och melerad mot sterilen, fläckar av ljus sand.
- L6/13   Sandig humus, mörkare än L6/12, enstaka ljusa sandfläckar.
- L6/14   Mörk fet humus

Liten tvärprofil mot NV vid 47,5 m.

- L6/15   Raseringslager, motsvarande L6/7.
- L6/16   Humös jord, motsvarande L6/8.

Konstruktioner.

- 2A1052 busstationen från 1940-talet. 14 m bred. Frischakten för dess betongmurar är ca 1 m.
- 2A1056 Störning för brunnar etc, tillhörande busstationen.
- 2A1074 Nedgrävning, 0,6 m diam, fylld med sten, tegel och glaskärl.
- 2A1062 Stenfundament, minst 3 m stor, bestående av 0,2-0,3 m stora stenar, lagda i L6/8. Rensades upp till en mindre del. Fynd ovan stenpackningen av sen karaktär. Belägen på platsen för en byggnad inom tomt 62 enligt 1914 års karta.
- 2A1068 Grop, minst 0,9 m diam, 0,3 m dj, fortsätter Ö om schaktkanten, bestående av mörk humus med fynd av 4-5 skärviga stenar. Förhistorisk?

Kommentarer.

Stora delar av schaktet upptas av busstationen och en större störning med cementbrunnar söder därom. Intakta kulturlager fanns i ett mindre parti N därom, vilket visar på ett tjockt och homogent kulturlager, som tolkas som odlingslager. Söder om störningarna fanns en mer sammansatt stratigrafi, med minst två odlingslager och en horisont däremellan med sandlinser.

Konstruktionerna 1062 samt tegelmuren L6/9 var belägna på platsen för byggnader enligt 1914 års karta i tomt 62 och 63 och kan med stor sannolikhet identifieras med dessa. L6/4-6 kan peka på någon form av aktivitet, ex gårdsyta till en äldre bebyggelse, liksom en minimal stensamling mellan L6/13 och 6/16 i tvärprofilen. Ytterligare en indikation på äldre aktivitet är en grop av närmast förhistorisk karaktär i schaktets södra del.

Schakt 7 (2OS1111)

Schaktet var endast 2x1 m stort och beläget i trottoaren, som upptas av cementplattor, i anslutning till den större kabelmatta som ligger i detta område. Syftet var att studera stratigrafi och bevarandeförhållanden i detta område, som till stor del upptas av ett stråk av elkablar.

Schaktet placerades intill en starkströmskabel, under överinseende av personal från Linköpings kraftnät. Det kunde konstateras att denna kabel lagts på ett djup av 1,2 m under nuvarande markyta, vilket innebär att all stratigrafi har störts i denna del. Fram till kabelstråket var dock stratigrafien intakt.

Det kan diskuteras hur pass relevant detta provschakt var för att bedöma hela den västra delen av kv Eddan. Sannolikt finns det bevarade kulturlagerrester även inom den nuvarande trottoaren, men omfattningen av dessa är fn oklar.

Fyndlista

Fynd nr	Material	Sakord	Antal	Anmärkning	Godstyp	Dekor
2	Glas	Fönsterglas	1	Schakt 2, provruta 3, L 2/3, stick 3		
3	Glas	Kärl	3	Provruta 3, L2/3, stick 3		
4	Keramik	Kritpipa	2	Provruta 3, L2/3, stick 3		
5	Bränd	Tegel	1	Provruta 3, L2/3, stick 3, felbränt		
6	Keramik	Kärl	1	Provruta 3, L2/3, stick 3	Fajans	
7	Keramik	Kärl	7	Provruta 3, L2/3, stick 3	BII:4	
8	Keramik	Kärl	3	Provruta 3, L2/3, stick 3	BII:4	Vitlerdekor
9	Järn	Spik	4	Provruta 3, L2/3, stick 3		
10	Ben		24	Provruta 3, L2/3, stick 3		
11	Bränd	Tegel	2	Provruta 3, L2/3, stick 2, felbränt		
12	Keramik	Kritpipa	4	Provruta 3, L2/3, stick 2		
13	Järn	Spik	1	Provruta 3, L2/3, stick 2		
14	Järn		1	Provruta 3, L2/3, stick 2		
15	Glas	Knapp.	1	Provruta 3, L2/3, stick 2		
16	Keramik	Fajans	2	Provruta 3, L2/3, stick 2		
17	Keramik	Kärl	10	Provruta 3, L2/3, stick 2	BII:4	Vitlerdekor
18	Keramik	Kärl	7	Provruta 3, L2/3, stick 2	BII:4	
19	Ben		54	Provruta 3, L2/3, stick 2		
20	Bränd	Tegel	2	Provruta 3, 2A291, felbränt		
21	Keramik	Kritpipa	2	Provruta 3, 2A291		
22	Keramik	Kärl	2	Provruta 3, 2A291	BII:4	
23	Glas	Kärl	1	Provruta 3, 2A291		
24	Glas	Fönsterglas	1	Provruta 3, 2A291		
25	Ben		30	Provruta 3, 2A291		
26	Bränd	Tegel	3	Provruta 1, L1/9, felbränt		
27	Keramik	Kritpipa	1	Provruta 1, L1/9		
28	Ben		50	Provruta 1, L1/9		
29	Slagg		2	Provruta 1, L1/9		
30	Glas	Kärl	3	Provruta 1, L1/9		
31	Keramik	Fajans	1	Provruta 1, L1/9		
32	Järn	Spik	1	Provruta 1, L1/9		
33	Keramik	Kärl	2	Provruta 1, L1/9	BII:4	
34	Keramik	Kärl	6	Provruta 1, L1/9	BII:4	Vitlerdekor
35	Keramik	Kärl	1	Provruta 1, L 1/3	BII:4	
36	Ben		5	Provruta 1, L 1/3		
37	Koppar	Knappnål	1	Provruta 4, L 3/4, stick 3		
38	Keramik	Kärl	1	Schakt 3, 2A533	BII:4	
39	Koppar	Beslag	2	Provruta 4, L 3/4, stick 4		
40	Koppar	Knappnål	1	Provruta 3, L 2/3, stick 1		
41	Järn	Spik	6	Provruta 3, L 2/3, stick 1		
42	Järn	Föremål	2	Provruta 3, L 2/3, stick 1		

43	Keramik	Fajans	6	Provruta 3, L 2/3, stick 1		
44	Keramik	Kritpipa	2	Provruta 3, L 2/3, stick 1		
45	Bränd lera	Tegel	1	Provruta 3, L 2/3, stick 1, underlig bit		
46	Keramik	Kärl	5	Provruta 3, L 2/3, stick 1	BII:4	Vitlerdekor
47	Keramik	Kärl	10	Provruta 3, L 2/3, stick 1	BII:4	
48	Ben		88	Provruta 3, L 2/3, stick 1		
49	Järn	Årtull	2	Schakt 1, L 1/7		
50	Koppar	Mynt	1	Provruta 4, övergången mellan L3/4		
51	Keramik	Kärl	1	Schakt 6, proilen L6/1 34 m	BII:4	Vitlerdekor
52	Ben		71	Provruta 1, L 1/8		
53	Keramik	Kärl	5	Provruta 1, L 1/8	BII:4	Vitlerdekor
54	Keramik	Kärl	3	Provruta 1, L 1/8	BII:4	
55	Järn	Spik	2			
56	Bränd		5	Schakt 5, 2A926 Bränd lera eller ?		
57	Slagg		1	Schakt 5, 2A1093, profilrensfynd		
58	Keramik	Kärl	1	Schakt 4, 2A741, i fyllningen	BII:4	Vitlerdekor
59	Keramik	Kärl	1	Schakt 6 31 m. L6/1	BII:4	
60	Keramik	Kärl	2	Schakt 6, 2A1074	BII:4	
61	Glas	Kärl	1	Schakt 6, 2A1074		
62	Keramik	Kärl	3	Schakt 3, L 3/12	BII:4	Vitlerdekor
63	Keramik	Fajans	1	Schakt 3, L 3/12		
64	Keramik	Kärl	2	Schakt 3, L 3/12	BII:4	
65	Glas	Kärl	1	Schakt 3, L 3/12		
66	Kvarts	Avslag/avfall	1	Provruta 4 L 3/4, stick 3		
67	Ben		70	Provruta 4 L 3/4, stick 3		
68	Glas	Fönsterglas	2	Provruta 4 L 3/4, stick 3		
69	Järn	Spik	1	Provruta 4 L 3/4, stick 3		
70	Keramik	Trebensgryta	1	Provruta 4 L 3/4, stick 3	BII:4	
71	Keramik	Kärl	1	Provruta 4 L 3/4, stick 3	BII:4	
72	Ben		25	Provruta 2, L 1/5		
73	Slagg		1	Provruta 2, L 1/5		
74	Järn	Spik	1	Provruta 2, L 1/5		
75	Ben		25	Provruta 4, L 3/4 stick 2		
76	Ben		47	Provruta 4, L 3/13		
77	Järn	Föremål	1	Provruta 4, L 3/13		
78	Ben		8	Provruta 4, L 3/8		
79	Slagg		1	Provruta 4, L 3/8		
80	Järn	Föremål	2	Provruta 4, L 3/8		
81	Ben		10	Schakt 6, L 6/7		
82	Keramik	Fajans	3	Schakt 6, L 6/7		
83	Koppar	Föremål	6	Schakt 6, L 6/7		
84	Keramik	Porcelain	1	Provruta 3, L 2/3, stick 1		
85	Keramik	Kärl	1	Schakt 6, L 6/7	BII:4	

86	Glas	Fönsterglas	1	Schakt 6, L 6/7		
87	Glas	Butelj	5	Schakt 6, L 6/7		
88	Keramik	Kärl	7	Schakt 6, L6/7	BII:4	Vitlerdekor
89	Keramik	Kritpipa	1	Schakt 1, L 2/3, profilrensfynd		
90	Ben		55	Provruta 4, L 3/4, stick 4		
91	Järn	Spik	1	Provruta 4, L 3/4, stick 4		
92	Keramik	Trebensgryta	1	Provruta 4, L 3/4, stick 4	BII:4	
93	Keramik	Kärl	1	Provruta 4, L 3/4, stick 4	BII:4	Vitlerdekor
94	Ben		43	Provruta 4, L 3/13, stick 2		
95	Keramik	Fajans	2	Provruta 4, L 3/13, stick 2		
96	Järn	Spik	1	Provruta 4, L 3/13, stick 2		
97	Keramik	Kärl	3	Provruta 4, L 3/13, stick 2	BII:4	
98	Keramik	Kärl	3	Provruta 4, L 3/13, stick 2	BII:4	Vitlerdekor
99	Glas	Fönsterglas	2	Provruta 4, L 3/13, stick 2		
100	Glas	Butelj	3	Provruta 4, L 3/13, stick 2		
101	Ben		34	Provruta 4, L 3/4, stick 1		
102	Järn	Spik	2	Provruta 4, L 3/4, stick 1		
103	Glas	Fönsterglas	3	Provruta 4, L 3/4, stick 1		
104	Keramik	Kärl	4	Provruta 4, L 3/4, stick 1	BII:4	Vitlerdekor
105	Keramik	Fajans	4	Provruta 4, L 3/4, stick 1		
106	Keramik	Kärl	3	Provruta 4, L 3/4, stick 1	BII:4	

Tomtnr 1696	Ägare 1696	Brand- karta 1733	Tomtnr 1757	St Kors kv. 1834	Tomtägare 1834	Gatunnr 1914	Äldre byggnader	Tomt nr 1930	2004
Kålgård	-	-	52	20	Vaktmästar Molander	Trädgårdsgatan 2 Drottninggatan 33 (43)	Rev träbyggnad, tre vån.		9
82	Råd n Pehr Anderssons trädgård	-	53	21	Hosp. Sysslom. Boställe	Trädgårdsgatan 4 Drottninggatan 35 (45)	Stenhus i tre vån.	6	8
Kålgård	-	-	54	22	Vaktm. Engdahls Enka	Trädgårdsgatan 6	Trevån hus, källare	3	8
Kålgård	-	-	55	23	Vaktm. Engdahls Enka	Trädgårdsgatan 8	Trevån hus, källare ?	2	10
81	Schottens Erf lada	bebyggd							
80	Nils Svenssons Büdl. Mak.	Bebyggd	56	61	Vaktmästare Strömstedt	Djurgårdsgatan 3 Trädgårdsgatan 10	Två vån reveterat hus	1	10
79	Sahl. Hr Kiörkiöh. Hosp. Håkans Erf (=arvingar)	Bebyggd	57	62	Fång-Gevald. Forsberg m. Fl.	Djurgårdsgatan 5	Tvåvån timmerhus, envån timmerhus	4	10
78	Jöns Ulfz	bebyggd	58	63	Timmerk. Andersson	Djurgårdsgatan 7	Revererat tvåvån hus, envån. Timmerhus	5	10

Tabell. Kv Eddan. Tomtnummer och tomtägare under olika perioder.

Fig 5. Karta över stadens jordar, söder om staden, av Johan Groth 1639. Sign D64:1:2, Lantmäteriets arkiv, Gävle. Läget för kv Eddan framgår av pilen.

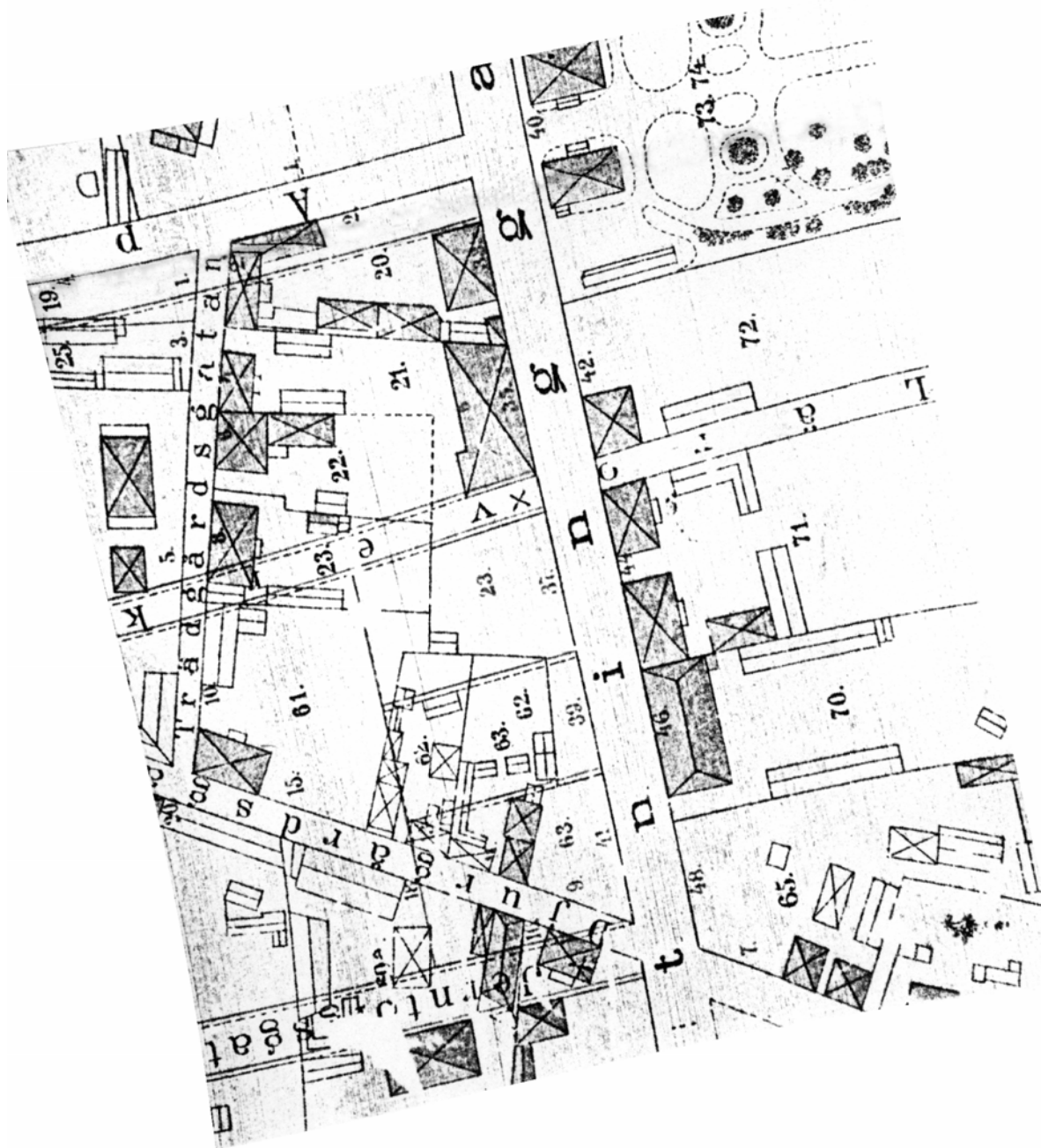

Fig 8. Karta över Linköpings södra delar 1914.

Fig. 9. Karta från 1930.

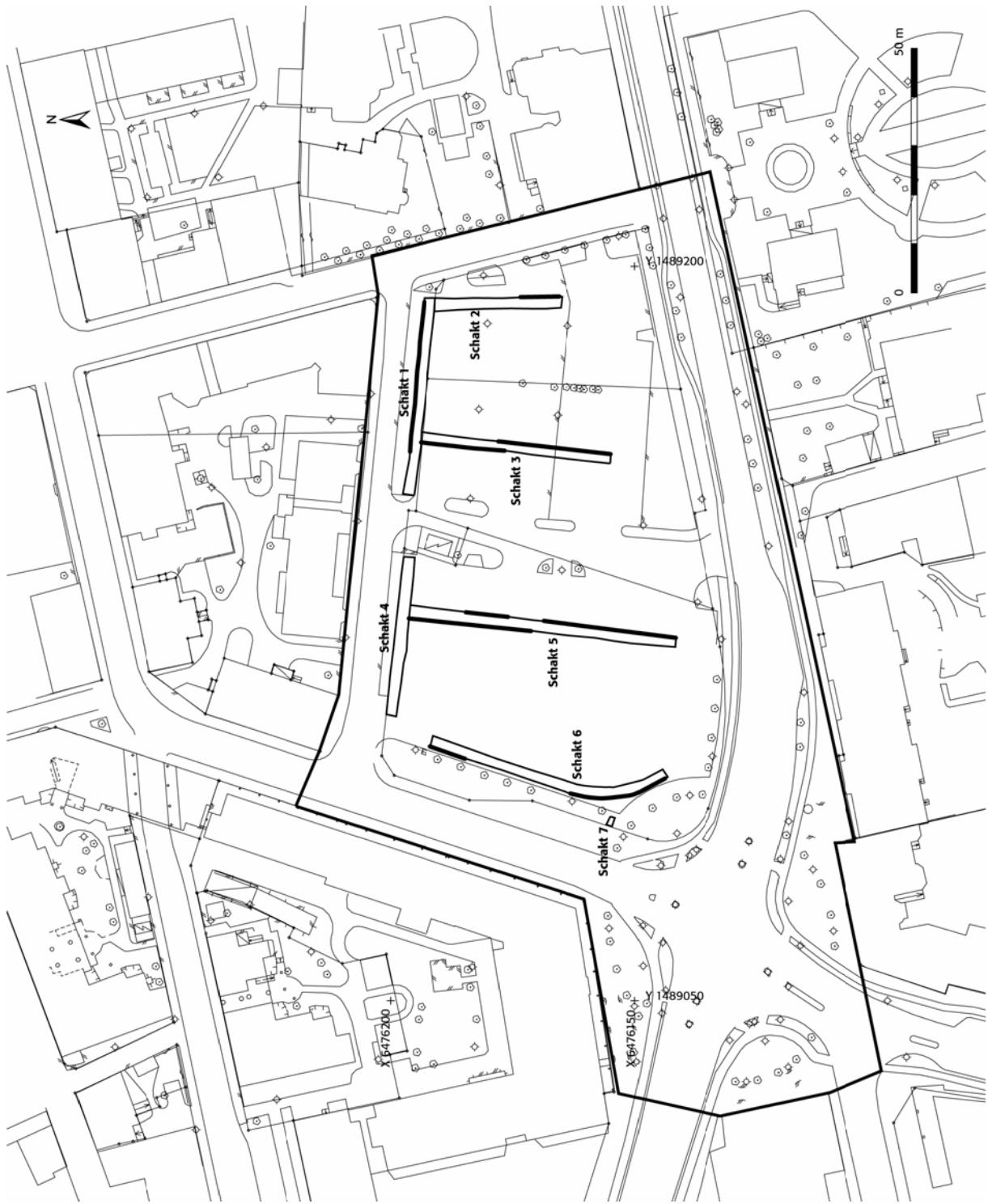

Fig 10. Dagens stadsplan, med schakt 1-7 markerade. Markerade streck betecknar profildokumentation.

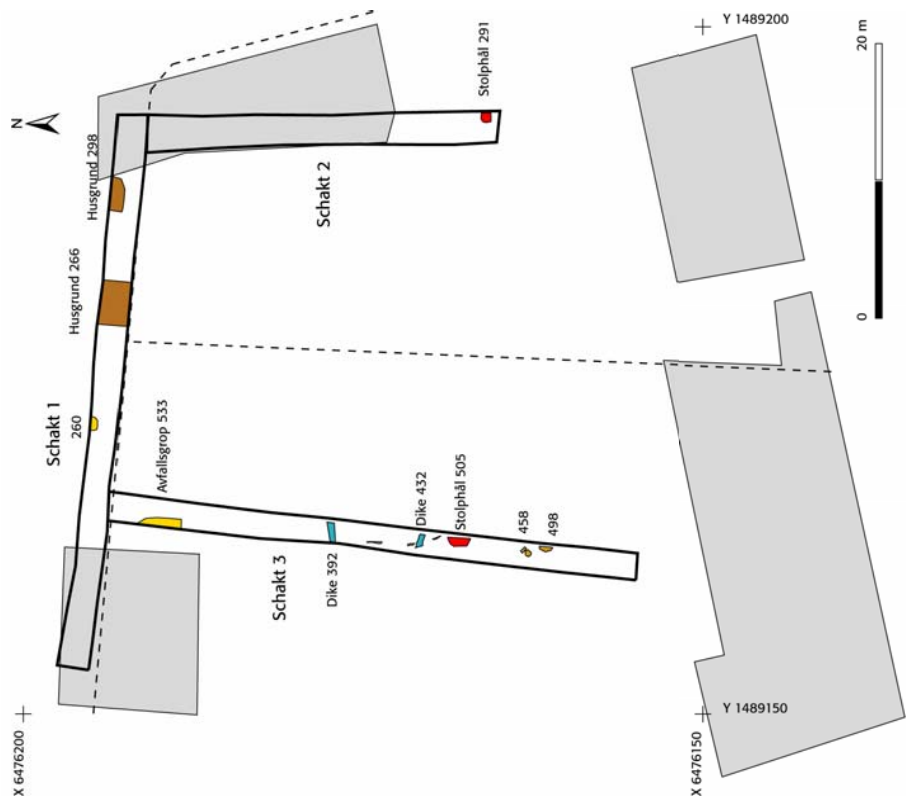

Fig 11. Kv Eddan, förundersökningsschakt 1-3. Grå fält betecknar utschaktade ytor.

Fig 12. Kv Eddan, förundersökningsschakt 4-5. Grå fält betecknar utschaktade ytor.

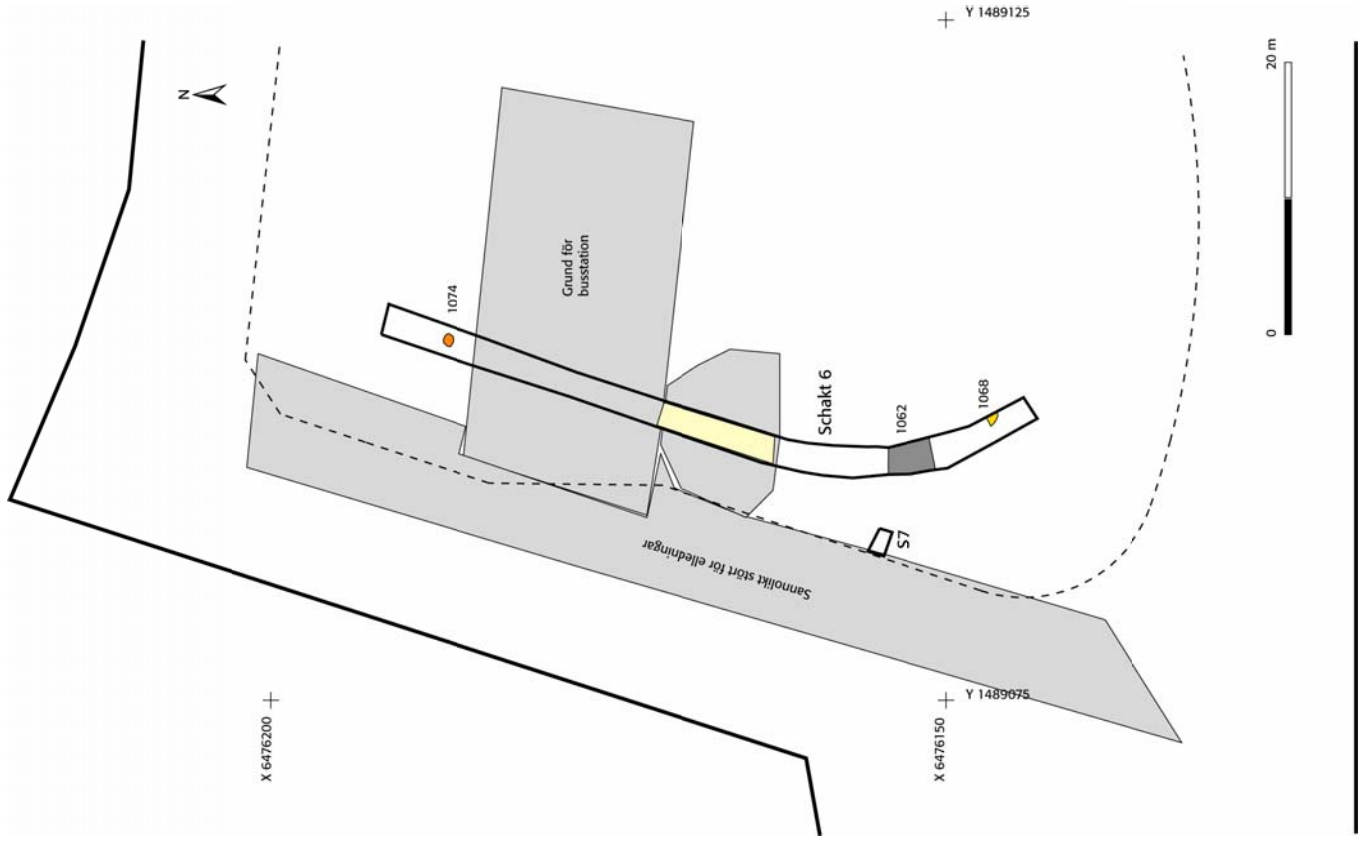
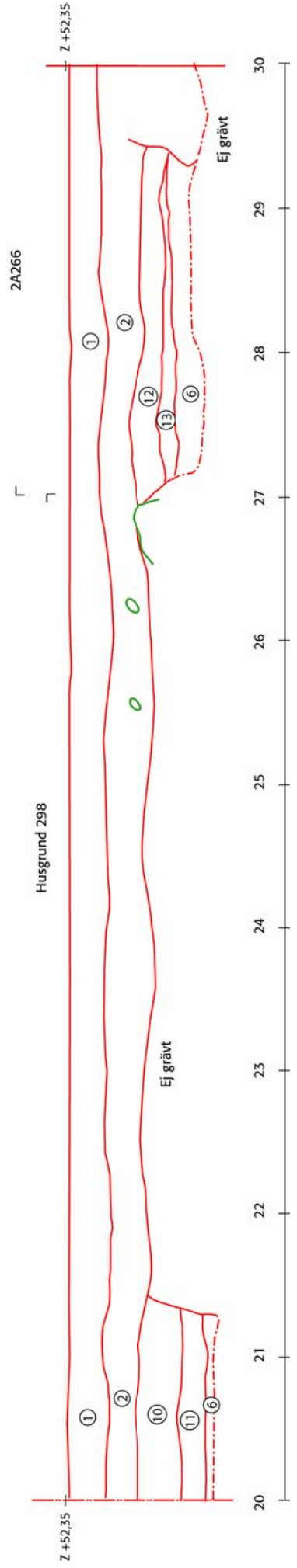
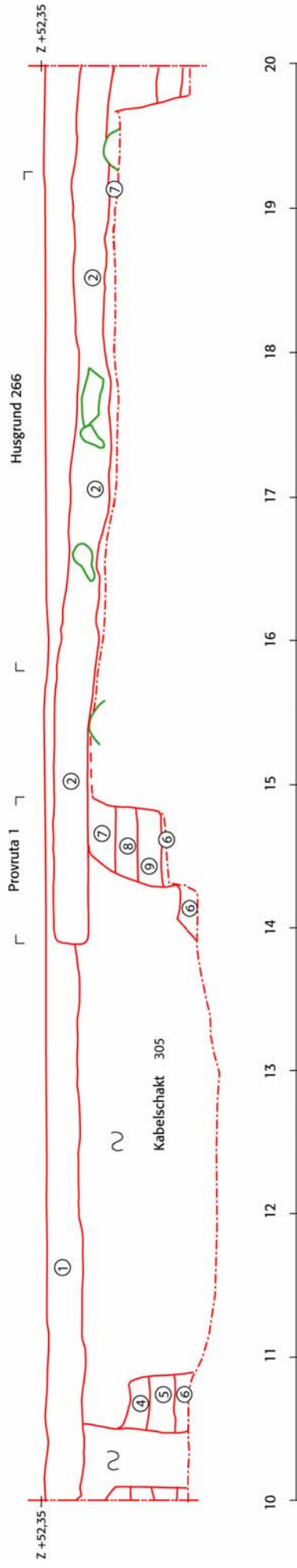
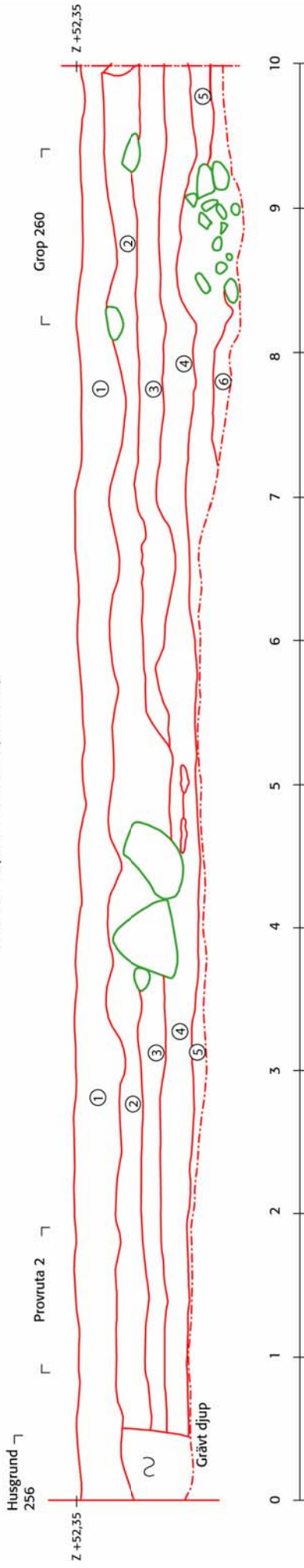

Fig 13. Kv Eddan, förundersökningsschakt 6-7.
Grå fält betecknar utschaktade ytor.

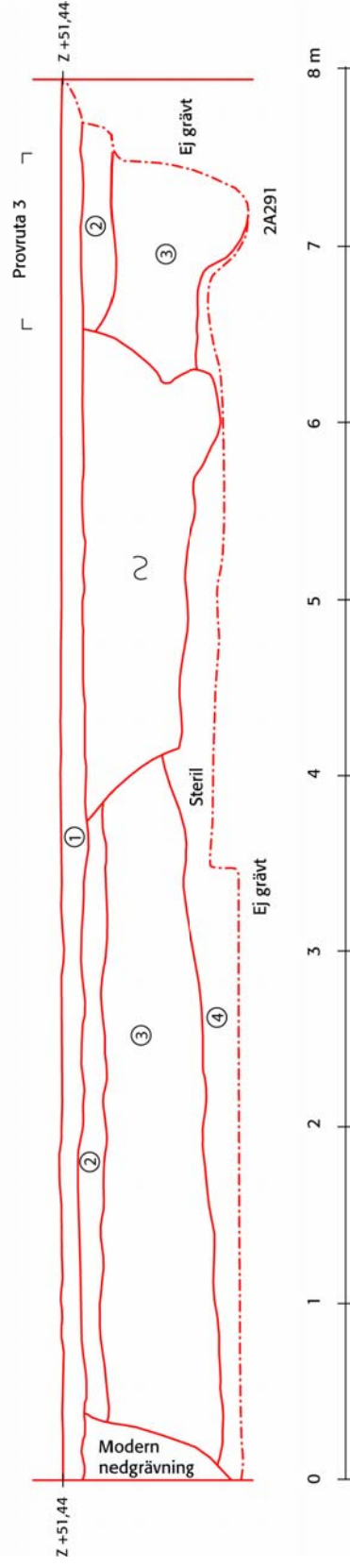

Fig 14. Kv Eddan, schakt 1-7, utlagda över 1914 års tomtkarta. Rosa figurer markerar sentida hus eller utschaktningar, grönt markerar sannolikt utschaktade ytor.

Schakt 1, profil mot N (3C309)

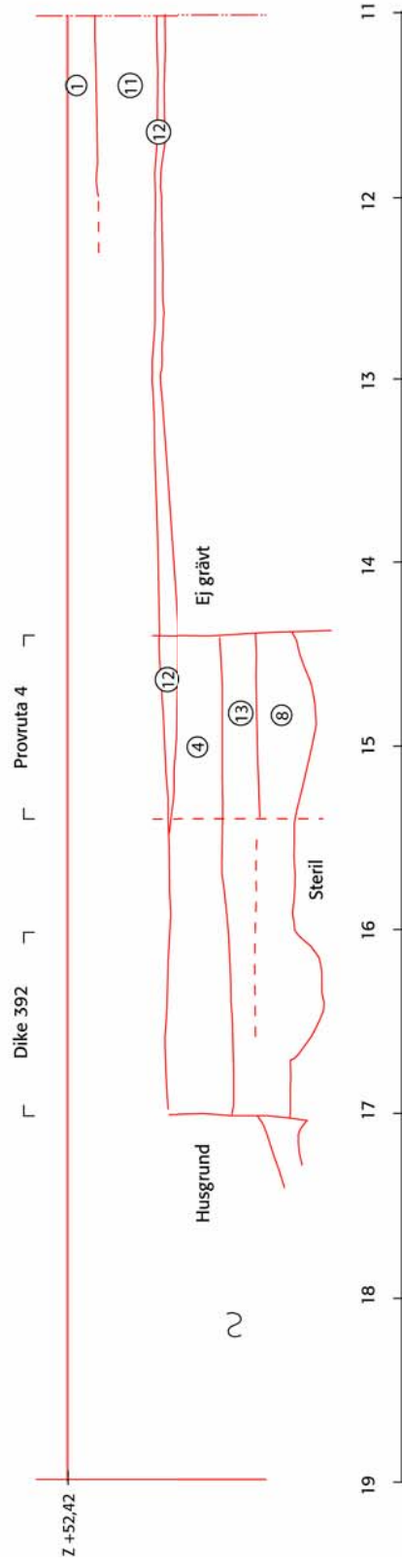
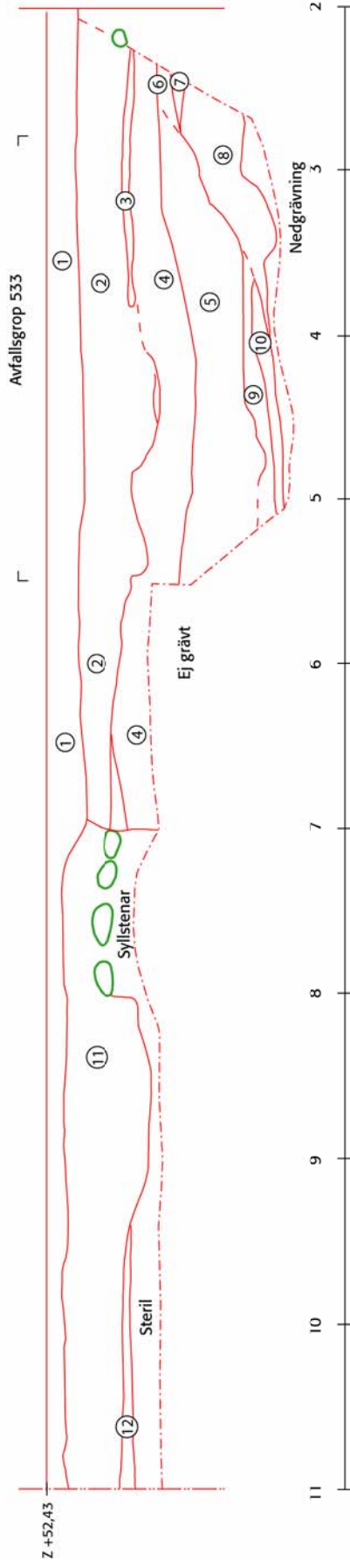

Schakt 2, profil mot Ö (3C332)

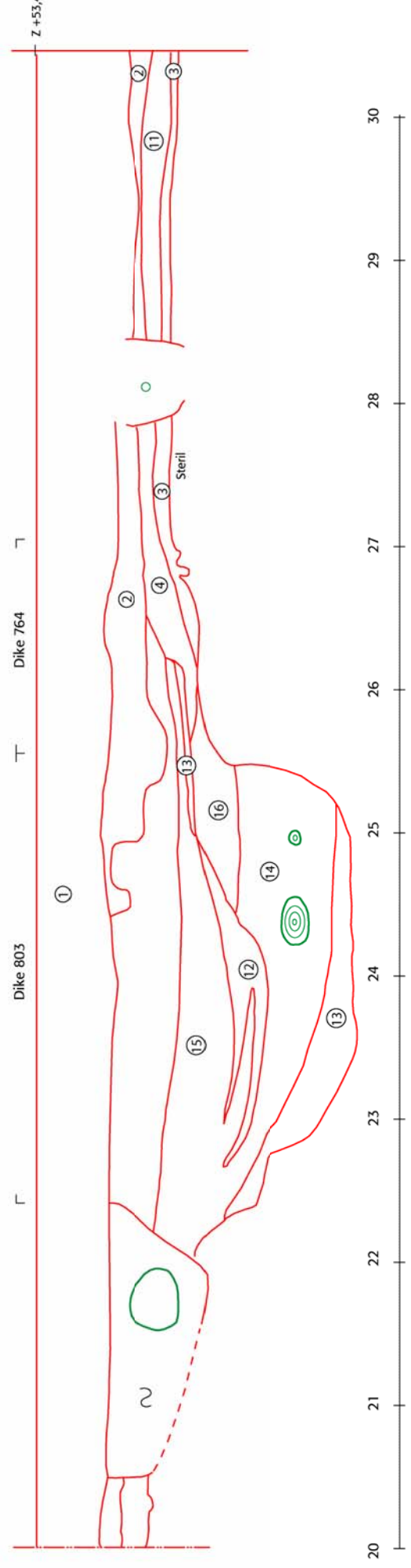
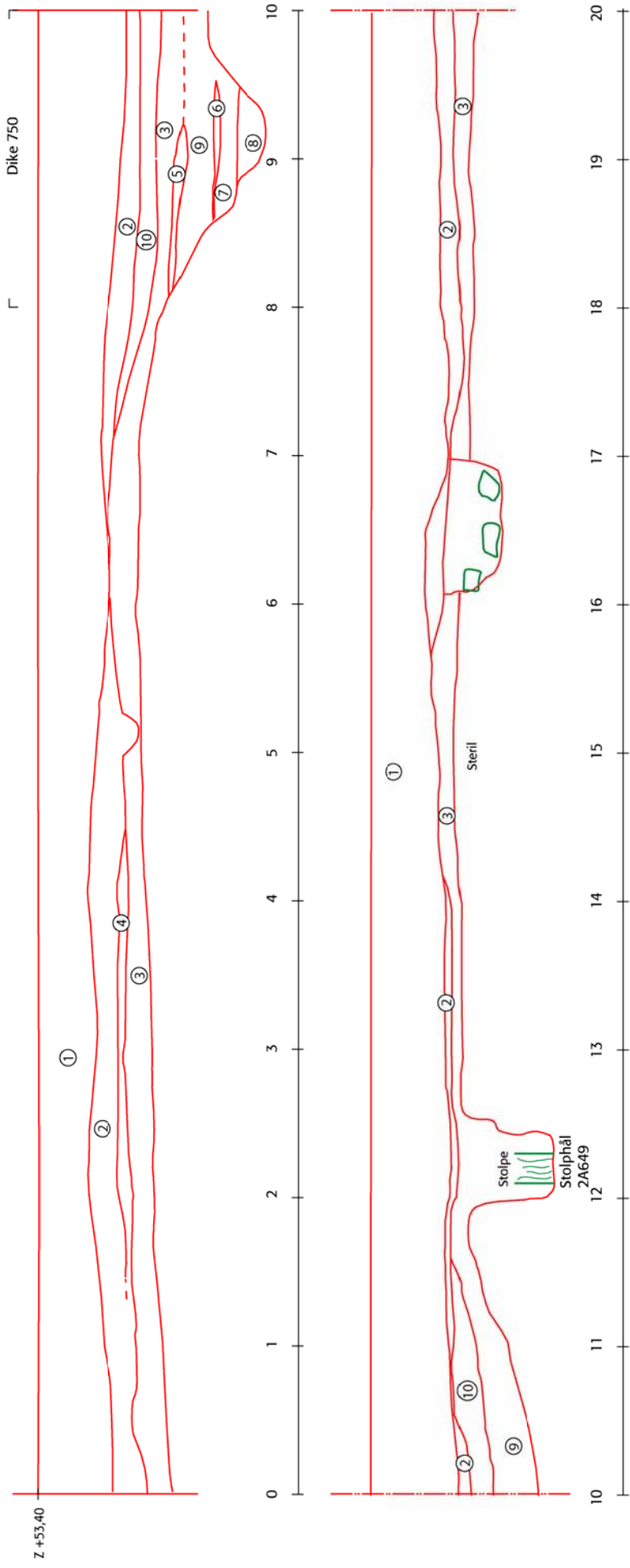

Schakt 3, profil mot V (3C383)

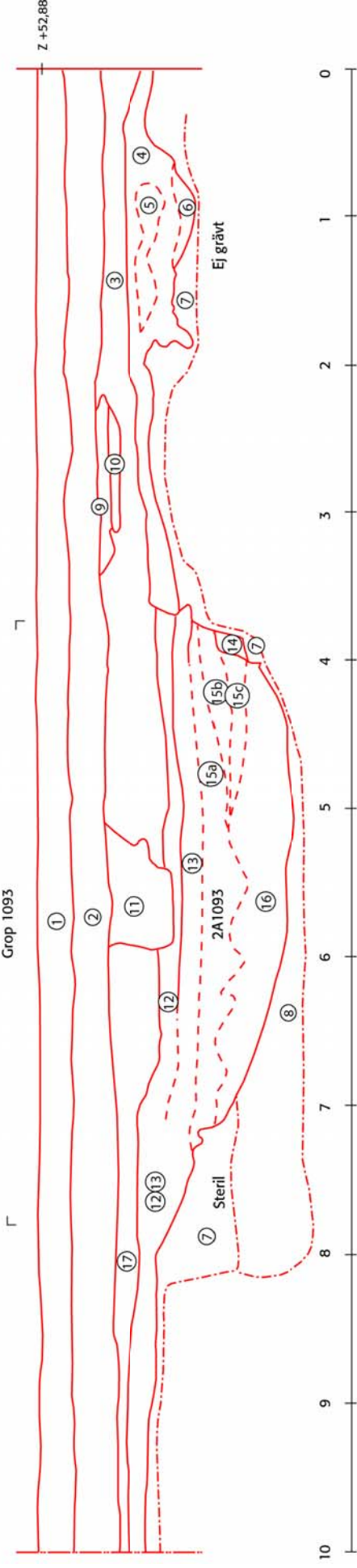

Schakt 4, profil mot N (3C566)

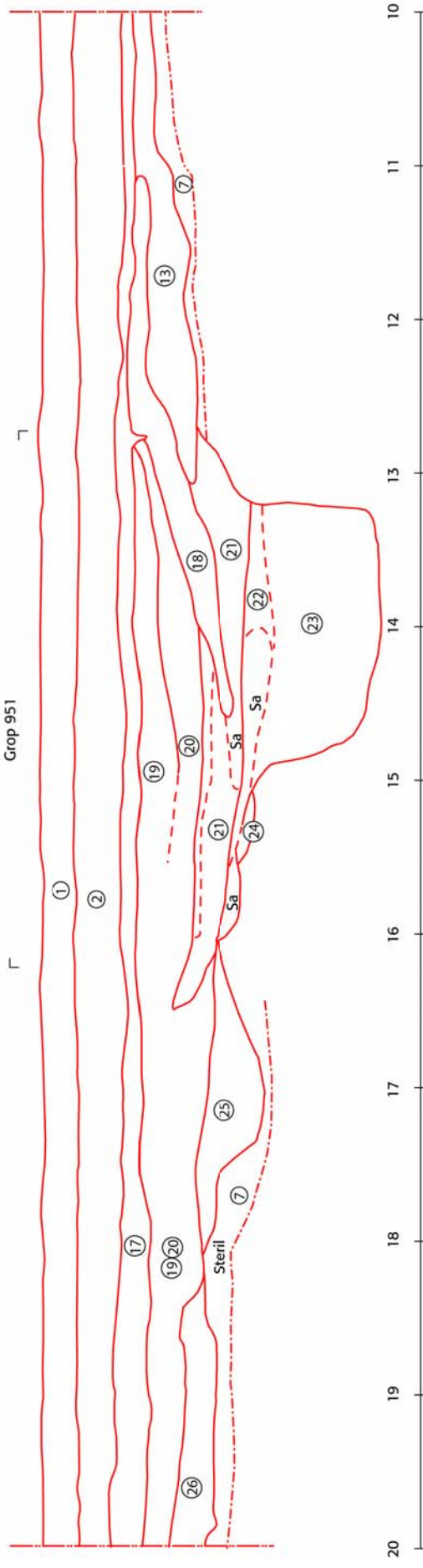

Schakt 5, profil mot V (3C835)

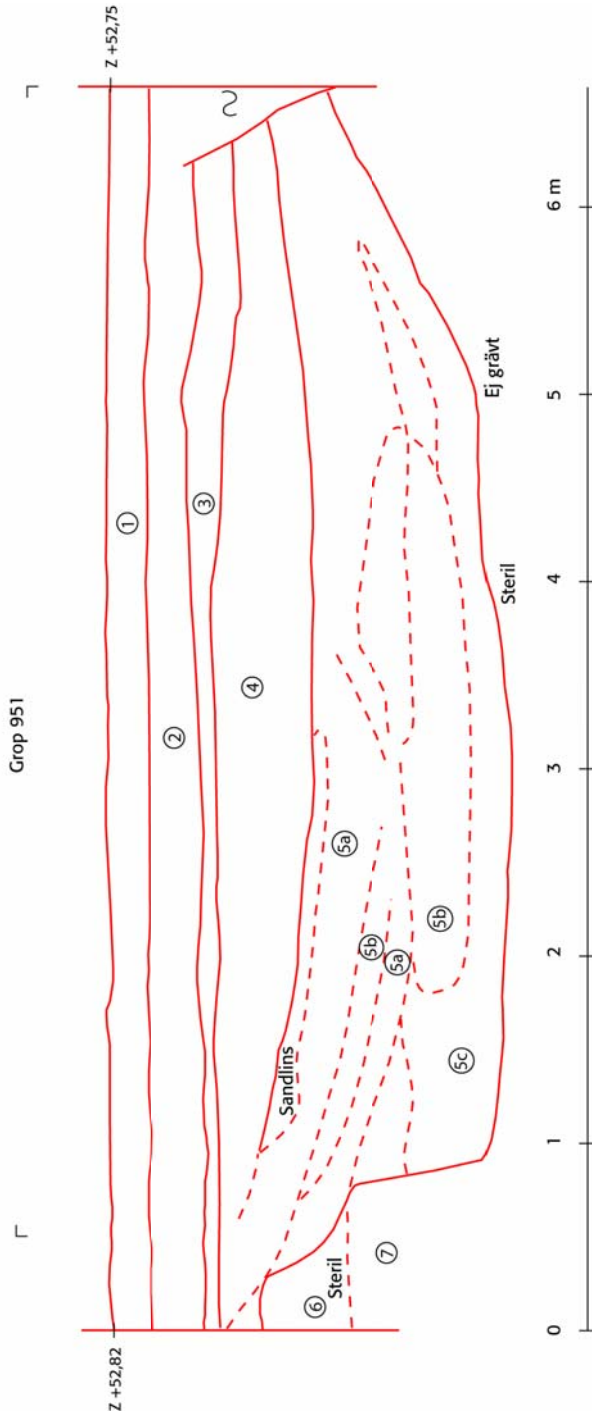
Grop 1093

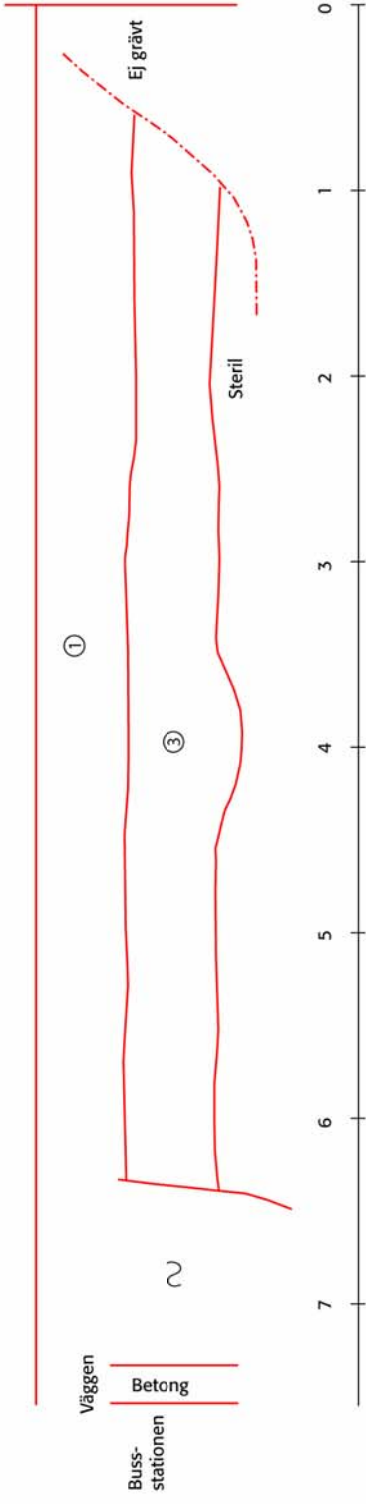
Grop 951

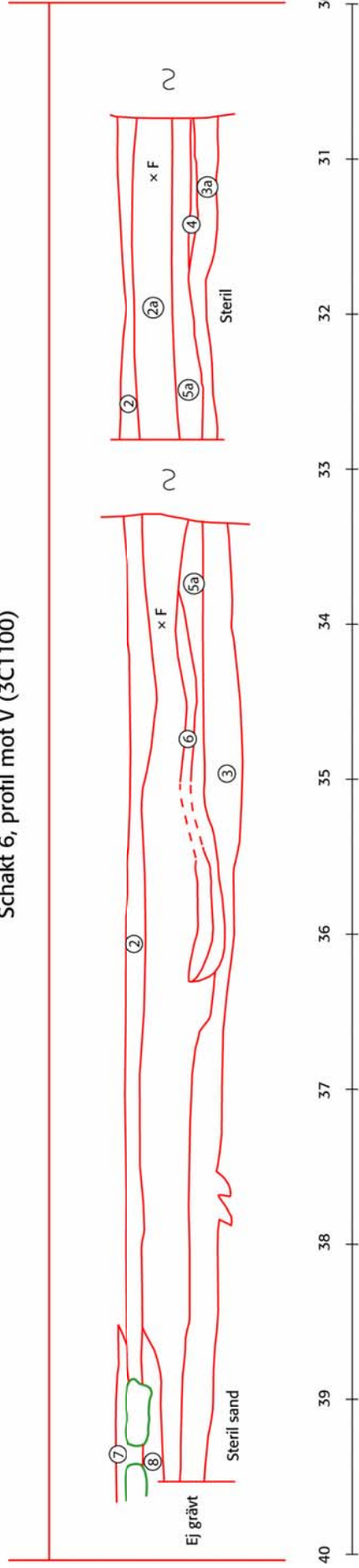
Schakt 5, profil mot Ö (3C1060)

Schakt 6, profil mot V (3C1098)

Schakt 6, profil mot V (3C1100)

Profil mot NV vid 47,5 m

